

№2(44)

середа, 10 березня 2004 року

РОМАНИ

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ ДВОТИЖНЕВИК

РОМСЬКІ НАРОДНІ ВІСТІ
МАНУШАНО РОМАНО НЕВІПЕ

... Збудував я, люди, Храм оцей Високий.
В ньому Бог єдиний – то Циганське Слово...

Лекса Мануши

Ціна не більше 30 коп.

• ПОЛІТИКА • СВІТ • ПРАВО • КУЛЬТУРА • МИСТЕЦТВО •

ШОНІ І ДОБРА ШВЕЙЦАРІЯ, АБО ХТО В УКРАЇНІ НЕ З ПРОСТЯГНУТОЮ РУКОЮ?

ГАРЯЧА ТЕМА

ШОНІ АЙ ЛАЧІ Е ШВЕЙЦАРІЯ, АЙ КОН АНДЕ УКРАЇНА МАНГЕН ВАСТЕСА?

- Дехто із наших ромів після отримання довгоочікуваної нової пенсії - понад рік чули з екранів телевізорів, "галь" (радіо), читали в газетах про реформу - хотів (за прикладом знедолених українців із Криму) вислати надбавку в кілька гривень прем'єр-міністру Віктору Януковичу, але чистосердечні емоції перервала грізна правнича відділення зв'язку, мовляв, покличе дільничного мільйонера, а там "засвітить" буцегарня, - скаржилася Мальвіна Лежо. - Я відпрацювала на найважчих роботах - прибирала сміття - сімнадцять літ, а ще не на один коривник у східних областях України виготовляла саманні вальки (у трудовій книжці нам про сезонні роботи нічого не записували, а це ще добрих 8 років, і є свідки), а нині мусила б, як отой підліток у дявому плащі що біля моста, який веде у Великі Береги, йти до людей просити милостину. Та поки що виручає Швейцарія...

- Були в нас із чоловіком деякі заощадження на старість. Копійку до копійки складала, аби двачи на рік віднести сто двісті карбованців на пошту й покласти на книжку. Та всі заощадження в 1990 році пропали. Ми вже давно непрацездатні, син із невісткою безробітні. В родині п'ятеро дітей шкільного віку. Всі живемо на отой мізер, до якого додалося нам по три гривні... Благо, Шоні виділяє щомісяця продукти. З страхом думаємо, що буде влітку, коли помч постраждалим від Голокосту закінчиться... - то зі смутком говорила Іюля Варга.

Тепер, коли реальність стала заспокоїливі обцянки, - вкотре людей влада Леоніда Кучми надурила - стало зрозуміло вже і ромам, котрі, за винятком лідерів, стороняться політики: сподіватися на переміни ближчим часом марно, за 12 років незалежності України ціни на товари і послуги зросли понад 10 разів.

13 мільйонів громадян нашої держави живуть на мізерні пенсії. Роми ж - мають наймізерніші у таборах, розташованих у селах (а це до трьох тисяч на-

селення), ситуація ніби краща: є городи, можна знайти підробітки у родинях, які мають великі господарства, влітку легше виїхати на заробітки. Та це лише на перший погляд.

Немало бідкань про важку зиму 2004-го року довелося вислухати під час останнього відрядження. Лише два витяги із бесід пропонуємо вам, дорогі читачі.

Роми Берегова (Окремого Хутора), де проживає близько трьох тисяч осіб (понад 150 помешкань у таборі, а кілька десятків родин мають тісні квартирки і хатини в райцентрі), настільки розчаровані новими пенсіями від уряду, що готові (була б така можливість) привести свої тачки, візки (ними возять металообрхт, папір, зібраний на смітниках) під Верховну Раду. Правда, як каже біров Калман Сабов, його співплемінники люди мирні.

Що буде, коли Шоні перестане давати продукти

Проблемами осіб ромської народності ніхто серйозно в Берегові не займався. Як і в районі. У райцентрі велелюдний ромський табір. У шістдесятні роках компартійна влада проводила експеримент - надумала кожного працездатного рома прилаштувати на працю. Значне число працювало в комунальному господарстві, виконуючи брудну і важку роботу. Найметикованіші влаштувалися на підприємствах, освоювали робітничі професії. Однак, розпад Союзу спричинив закриття заводів, фабрик, припинив поїздки на сезонні роботи в Росію й Казахстан. Десяток-другий ромів Берегова мають працю. Усі інші - живуть як можуть: молодші торгують на базарі, дітпашня копошиться у смітниках. Літні - говорять (хто і як) про Шоні і добру Швейцарію.

Шоні - це Габор Варга. Проживає у с. Яноуші (Іванівка). Це він головний розподілювач продуктів для жертв Голокосту, які виділяє МОМ. Не заставши господаря невеличкого ошатного

будиночка, бесідували з його дружиною. Пан Варга на своїй автомашині повів хворого родича в лікарню. Повернеться за 2-3 години.

Повірили на слово й далися у ряд сіл, аби поговорити з тими літніми ромами, котрі отримують продукти.

Біров ромського табору села Гать Золтан Форкош за десять років свого керівництва знає всіх і все про одноплемінників - молодих і старших.

- Те, що два десятки літніх жителів отримують від МОМ пайок - щомісячно продукти вартістю 30 доларів - дуже добре. Інакше при мізерній пенсії і хворобах жили б упроголодь. Але чому люди висловлюють незадоволення? Продукти розподіляють в Іванівці через кілька днів після того, як їх привозять автомашинною. Літні люди змушені їхати на розподіл. Чому б цю роботу не доручити біровам? Тоді б і скарг не було: несвоєчасна доставка, чогось не вистає чи підмінено іншим товаром...

Подібні нарікання чули від ромів деяких інших таборів.

На жаль, ні через три години, ні через чотири з паном Варгою не зустрілися.

Ірина Варга:

- Добра Швейцарія упродовж року приходиться нам на допомогу. А що буде потім? Багато наших таборян бояться навіть думати. Прикро, що справу поміччій людям із продуктами не дуже добре продумали. Та й контроль тут потрібен...

... Коли вже збиралася ставити крапку на останньому реченні кореспонденції, чарівна пані Добровольська (ТСН, студія "1+1") повідомила:

- Тим, хто нині отримує 92 гривні його прибутки не зросли з початку року, уже з першого березня пенсія буде підвищена до 100 гривень... Прем'єр-міністр Віктор Янукович задоволений ходом пенсійної реформи...

Радіймо!

Юлія Зейкан,
Берегівський район
на Закарпатті

Хамовська Інна Вікторівна, член правління національно-культурного товариства "Неве рома" м. Чернівці. Освіта - вища. Закінчила Чернівцівський державний інститут економіки та управління. За спеціальністю - економіст. Першу публікацію Інни в нашій газеті читайте на шостій сторінці.

Шукаю Істину і Слово

Мене до лісу, мов до мами,
Душа знов кличе, як колись.
У світ настоянний піснями,
Де мавки не перевелись.
Нас ліс навчав, давав науку,
Там зорецвіт квіте без меж!
І там пізнав я творчі муки
Й згорав, мов в полум'ї пожеж!

Я з ними йду тепер світами,
Радію сонцю і вітрам,
Я йду до лісу, як до мами,
Щоб зачерпнуть тепла всім вам.
Я славлю рід коханих ромів,
Їх щирі вдачу і красу,
Іду до вас, немов додому,
До вас любов свою несуч!

Шукаю Істину і Слово

Як древньокиївський спудей!
Весна моя - то мова ромів,
Любов - лиш тільки для людей!
Така моя циганська доля,
Ліси, дороги і зоря,
А це шевченківська тополя.
Я-ром! І тим щасливий я!

Міха Козимиренко

¹ спудей - учень Київсько-Мозирської академії

РОМ-ПРЕС

День рідної мови у Донецьку

У центральній бібліотеці Донецька відбулося святкування Міжнародного дня рідної мови. В ньому взяв участь фольклорний ромський колектив "Шатрица". Лунали рядки з віршів Тараса Григоровича Шевченка, 190-ту річницю з дня народження якого ми святкуємо цього місяця, в перекладі відомого ромського поета Міхи Козимиренка. Прозвучали також вірші, присвячені самій ромській мові, та народні пісні у виконанні солісток цього колективу Луїзи та Крістїни Жемчужних. Як завжди, "наші" були на висоті, глядачі мали велике задоволення, а учасники - квіти та солодкі подарунки.

Наталія Варакута, м.Донецьк.

Ані Лорак - добрий друг ромів

Відома українська естрадна співачка, котру неодноразово вітали глядачі на сцені циганського театру "Романс", відзначена британською газетою "UKrainian Britain Newspaper" високим званням "Співачка року".

Журналісти, критики, широкі кола громадськості (серед них проходили опитування) відзначили високий рівень виконання творів, сценічну майстерність, змістовний репертуар. Нагородження Ані Лорак відбулося в лондонському клубі "Egypth". Зарубіжний слухач визнав українську зірку.

За наречену - і долари, і барани

Якщо хтось із ромів, які проживають за межами Туркменістану, або ж інші іноземці, хочуть одружитися на туркменці, то вони повинні заплатити в державну казну 50 тисяч доларів. Також потрібно до того ж додати 1 тисячу доларів на весілля, 10 баранів, спальний гарнітур, 10 золотих каблучок і 300 доларів на інші дрібні витрати.

Туркменбаша Ніязов вважає, що туркменські наречені дуже красиві, подобаються іноземцям. Так він пояснює підписану постанову про державний калім.

Дивні явища природи на Закарпатті

Цими днями жителі багатьох сіл Великоберезнянського району були свідками випадання помаранчевого снігу. Протягом 15 хвилин з неба сипалося різнокольорове диво. Як засвідчили працівники УМНС України в Закарпатській області, які побували на місцях, подібне явище в краї спостерігається вперше. Взято пробу снігу для лабораторного аналізу. Посилено контроль за питною водою. Кажуть, що колір снігу спричинили піски з Африки та Аравії.

ТРИВОЖНИЙ СИГНАЛ НА КОНТРОЛІ

ЗА ЩО ПОБИЛИ МОГО СИНА? ПАЛА СО МАРБЕ МІЙРЕ ЧГАВЕС?

До нашої редакції звернулася жителька м. Ужгорода пані Ірина Лазко з заявою.

"Моє материнське серце розривається від жалю і розпучки: шістнадцятилітнього сина наприкінці лютого побили працівники міліції. А було все так

Йони на сміттєзвалищі збирав папір, металобрухт. Там він знайшов кульок із різними металевими речами - ключами, іншим залізяччям. У цей час повз проїжджала міліцейська патрульна машина. Сина затримали і сказали, що, мовляв, він усе вкрав. І хоч Йони заперечував, його ніхто не слухав, згодом обшукали. Взяли навіть гривню, яку виручив за металобрухт та макулатуру.

Важко мені описувати все те, що відбувалося потім. Коли його повезли в однопверховий будинок, через вікно я бачила, як сина били. Від ударів Йони кілька разів падав на підлогу. Я тоді дуже кричала: "За що вбиваєте невинного? Хто дав таке право?.."

Потім я поїхала на Радванку до брова, депутата Ужгородської міської ради Йосипа Адама. Він кілька разів дзвонив у міліцію. Лише вночі сина відпустили. Жажнулися, коли побачили, що зробили з ним міліціонери. Викликали негайно "швидку допомогу". Йони нам розказав, що його змусили підписувати якісь папери. Школу він не відвідував, тому ставив під документами, складеними міліціонерами, хрестики, щоб не били.

Аби знати побой, довелося побувати спершу в обласній лікарні, а потім у міській. Я довідку додаю.

Звернулася до прокуратури із заявою. Прикро мені, що є сьогодні такі правоохоронці, які замість того, аби дотримуватися закону, провадити серед молоді правове виховання, вдаються до катувань. Я - мати. Мені гірко, боляче. Розраховую на вашу допомогу."

Від редакції: Сподіваємося, що прокуратура вникне у справу шістнадцятилітнього рома. Документи про стан здоров'я потерпілого знаходяться у редакції.

На світліні: Ірина Лазко з потерпілим сином Йони в редакції.

УКРАЇНА - КРАЇНА ПОЛІЕТНІЧНА

Фундація "Чинність закону" разом з Фондом "Євразія" започаткували проект "Парламентський клуб громадських організацій", метою якого є зміцнення відносин неурядових організацій і законодавчої влади в Україні. На думку організаторів проекту, така форма співпраці між представниками НУО та депутатським корпусом дозволить:

- налагодити прями контакти між парламентаріями і представниками українських та міжнародних НУО;
- розширити доступ українських НУО до безпосереднього носія законодавчої влади;
- детальніше ознайомити законодавців з проблемами громадян, яких представляють відповідні НУО.

20 лютого цр відбулося засідання клубу за темою: "Толерантність у поліетнічному суспільстві" (Діяльність в Україні громадських організацій національних меншин. Методи та форми відстоювання ними громадянських прав та свобод).

У ході роботи клубу, який було проведено у формі круглого столу, президентом "Парламентського клубу НУО" В.Д.Бондаренком, народним депутатом України, головою парламентського підкомітету з питань законодавства про вибори та громадські організації, було зазначено, що міжнаціональний мир, толерантність і злагода у такому поліетнічному суспільстві, як Україна, є неодмінною умовою його стабільності.

Однак, вплив соціально-політичних чинників впливає на стан міжетнічної толерантності в суспільстві.

Немає однозначних висновків стосовно того, особи якої етнічної приналежності перебувають сьогодні в найбільш успішних соціальних умовах. На думку багатьох експертів, наявність таких соціально-економічних та соціально-політичних чинників потрібно було б врахувати ще вчора, тому що в подальшому, якщо вони не були або не будуть враховані на законодавчому рівні, рано чи пізно це може датися взнаки. Досвід поліетнічних країн свідчить про те, що навіть боротьба на вищих щаблях за доступ до влади і до власності теж веде до інтерпретації на основі послання на етнічну приналежність політичних конкурентів тощо. Різка зміна етносоціальної структури в суспільстві неминує буде асоціюватися з етнічною приналежністю, що може стати чинником формування етнічної толерантності.

Проблема толерантності в поліетнічному суспільстві може виникнути, якщо не враховувати наявність подвійної самоідентифікації, а саме - українська нація є нацією поліетнічною, а не етнічною.

У перерві роботи ми звернулися до відомих політичних діячів, депутатів вищого законодавчого

органу України з пропозицією поділитися думкою про те, як на законодавчому рівні вирішуються питання ромської національної меншини.

Геннадій Йосипович Удовенко, депутат ВРУ, голова Комітету з питань прав людини, національних меншин і міжнаціональних відносин.

Визначальна роль у законодавчому гарантуванні прав національних меншин належить парламенту України - Верховній Раді як вищому законодавчому органу влади. У його структурі діє і наш Комітет з питань прав людини, національних меншин і міжнаціональних відносин. До складу комітету входять підкомітети: з питань прав людини; з питань біженців; міграції та зв'язків з українцями, які проживають за кордоном; з питань корінних народів, національних меншин та етнічних груп; з питань міжнаціональних відносин.

Основним завданням комітету, одним із визначальних напрямів його діяльності залишається завершення формування такої законодавчої нормативно-правової бази, яка б найбільш ефективно захищала права національних меншин та слугувала задоволенню їхніх духовно-культурних потреб.

Разом із тим, ця законодавча база має служити правовому безпеченню демократичної державної етнополітики в Україні, що покликана попереджувати всяку можливість міжетнічних конфліктів, сприяти консолідації української політичної нації, гарантує громадянську злагоду і міжнаціональну толерантність.

Необхідно чітко усвідомлювати собі той момент, що однею з основоположних вимог до України на шляху її інтеграції в європейське співтовариство є функціонування належного законодавчого поля для практичної реалізації етнічних та релігійних прав.

Лише за таких умов можуть бути забезпечені внутрішня суспільна стабільність в Україні та її високий міжнародний авторитет та вплив.

На сучасному етапі актуалізується також проблема більш чіткої і повнокровної імплементації міжнародно-правових норм у вітчизняне законодавство. Це

повинно бути не простим дублюванням їх у нормативно-правових актах України, а, насамперед, їх уточнення, тлумачення. Конкретизація з метою впровадження їхніх ключових положень у законодавче поле, ефективного практичного застосування як державними органами, так і громадськими організаціями.

Щодо ромів, наш комітет багато робив для того, щоб 15 травня 2003 року була ратифікована "Європейська хартія регіональних мов або мов меншин". Шкода, що у перелік мов, яким необхідна всебічна підтримка, не увійшли ряд мов національних меншин, у тому числі і ромська. Тому наш комітет домагається включення і ромської мови у сферу діяльності закону, який дає механізм і порядок застосування та гарантує розширене право використання мов меншин у галузі освіти (стаття 8), судової влади (стаття 9), адміністративної влади та публічних послуг (стаття 10), в культурній діяльності та засобам її здійснення (стаття 12), в засобах масової інформації (стаття 11), в економічному та соціальному житті (стаття 13), у трансграничних обмінах (стаття 14), і який не допускає скорочення мережі освітніх, культурних та інших закладів.

Левко Григорович Лук'янюк, народний депутат ВРУ.

Не можу похвалитися, що маю тісні зв'язки з ромською громадою, але, коли бував в Одесі, то були у мене ближчі контакти з ромами. Моє ставлення до них випливає з моєї демократичності. Я вважаю, що всі національні групи мають бути забезпечені комплексом прав і свобод. Українська держава не має робити щасливою одну або іншу групу, але головне, щоб її не душили.

В умовах незалежності України як демократичної держави основне завдання як українців, так і ромів полягає у подоланні колоніального минулого. Треба повернутися до духовних і культурних джерел наших народів. Я кажу це і про нас, українців, і про ромів. Нас покличили, і треба виходити з тієї хронічної хвороби. Держава має надавати допомогу, але ця допомога може бути і незначною. Потрібне зусилля самого народу у подоланні труднощів: розквіту шкіл, культури, економічного благополуччя і духовності.

Чи буде притягнена пані Околітенко та інші "розкольників" НСПУ до відповідальності

Надворі не 1937-й чи інші роки, коли знищувалися кращі письменники у ГУЛАГах, розміщених у Сибіру. Та останніми місяцями громадськість України, а також за її межами, де проживає значне число письменників, були здивовані та обурені тими подіями, які відбувалися

довкола голови НСПУ, народного депутата Володимира Яворівського та очолюваної ним спільнотської організації.

Днями з'їзд Національної спілки письменників України підтвердив повноваження голови НСПУ Володимира Яворівського. Із 965 депутатів один проголосував проти, один утримався, інші голосували "за".

Делегати різко засудили "розкольників" групи Наталії Околітенко та проголосували за притягнення її та правління до кримінальної відповідальності.

Нещодавно начальником відділу у справах національностей та міграції Закарпатської облдержадміністрації призначено Юдіту Берталоніу Євчак. Вона належить до тієї когорти молодих управлінців, які прийшли в апарат органів державної влади та управління на початку створення незалежної України. Отже наше перше інтерв'ю з новопризначеним керівником.

Юдіта Євчак:

"НАЛАГОДЖЕННЯ ТІСНИХ І ДІЛОВИХ КОНТАКТІВ З УСІМА ТОВАРИСТВАМИ - ОСНОВНЕ НАШЕ ЗАВДАННЯ"

- Юдіто Берталоніу, яка мережа національно-культурних товариств на сьогодні в Закарпатті?

- В області нараховується 51 обласне національно-культурне товариство. Проте найбільш численними є ромські (15 організацій). Крім ромських товариств, діють угорські (11), русинські (5), румунські (4), словацькі (4), російські (3), німецькі (2), єврейські (2), а також по одному громадському об'єднанню - польське, вірменське, білоруське, грецьке та айзербайджанське національних меншин.

Національно-культурні товариства виступають провідниками відродження і розвитку мов, звичаїв, традицій, культурно-мистецьких надбань національних меншин. Спільно з державними і науковими установами вони багато роблять для вивчення історичної і культурної спадщини етнічних спільнот, з їхніх ініціатив створюються школи, театри, національно-культурні центри тощо.

- Яка роль національно-культурних товариств у житті краю?

- Роль національно-культурних товариств у культурно-освітньому і громадсько-політичному житті постійно зростає. Вони беруть активну участь у обговоренні і реалізації найгостріших

проблем соціально-економічного розвитку області, без їхньої участі фактично не відбувається жодного громадсько-політичного акту, насамперед у культурній сфері.

Слід відзначити діяльність культурно-просвітнього товариства "Романі Яг" (голова А.Є.Адам), при якому діють благодійна ідальня, швейний цех, перукарня, регулярно виходить з друку загальноукраїнська газета "Романі Яг", надається юридична консультація у центрі "Правозахист". Кількома ромськими товариствами проводиться благодійна акція по забезпеченню продуктами харчування та паливом малозабезпечених ромів. Існує також ромська дитяча студія "Ром Сом", ромський самодіяльний театр "Лаутарі", навчально-виробничий ромський комплекс "Романі Чпб" та інші.

Велику роботу щодо відродження і розвитку мов, звичаїв, традицій проводять й інші товариства різних меншин.

- Юдіто Берталоніу, а як співпрацюють національно-культурні товариства ромів з органами державної влади?

- З боку органів влади і місцевого самоврядування приділяється увага задоволенню освітніх потреб ромів, збереженню їхньої мовної, культурної, релігійної

ідентичності. Ромська громада краю вільно користується рідною мовою в сім'ї, в побуті, під час проведення культурно-масових заходів. У школах області навчається понад 4800 ромських дітей, 20 молодих ромів за сприяння благодійних фондів здобувають освіту в вищих навчальних закладах.

- Аналізуючи всі здобутки, то чи не вбачаєте ви якісь проблеми?

- Незважаючи на позитивні досягнення, ромська громада краю і надалі залишається найбільш соціально незахищеною. Гострою є, насамперед, проблема зайнятості. Понад 60% дорослого населення не зайнято за місцем проживання, через це систематично виїжджають в інші регіони України у пошуках роботи, ведуть неослий спосіб життя, що негативно позначається на морально-психологічному кліматі сімей та вихованні дітей. У багатьох таборках, де проживають роме, немає медичних пунктів, відсутні телефони, що ускладнює виклик швидкої допомоги, існують інші проблеми. Значна частина ромів має низький загальноосвітній і культурний рівень.

На розв'язання цих та інших проблем життєдіяльності ромської громади краю спільно з національно-культурними ромсь-

кими товариствами і буде спрямована діяльність відділу у справах національностей та міграції Закарпатської облдержадміністрації.

- Спасибі за інтерв'ю.
Дозвольте від імені шеф-редактора газети "Романі Яг" **Аладара Адама**, а також колективу редакції щиро привітати Вас з Міжнародним жіночим днем, а також всіх жінок лідерів національно-культурних товариств, які користуються великою повагою серед активу громадських організацій області, - **Галину Вакарову**, Товариство польської культури Закарпаття, **Лілію Адам**, Закарпатське обласне культурно-просвітне товариство ромських жінок "Терне чай по нево дром", **Магдаліну Гудак**, Закарпатське обласне товариство німців "Відродження", **Наталію Герцег-Паш**, Закарпатське обласне культурно-просвітне товариство словацьких жінок "Довіра", **Ілону Горват**, Спілка угорських бібліотекарів Закарпаття, **Ілдику Орос**, Закарпатське угорськомовне педагогічне товариство, **Крістіну Теметев**, Закарпатське угорськомовне товариство студентів та молодих дослідників, **Світлану Махортову**, Товариство російської культури "Русский дом", **Валентину Фехтел**, Закарпатська обласна організація "Німці Закарпаття", **Людмилу Хайтул**, Обласне культурно-просвітне товариство греків Закарпаття "Еллада", **Євгенію Навроцьку**, головного редактора Всеукраїнського тижневика "Романі Яг".

Щиро сердечно вітаємо також усіх жінок громадських об'єднань краю зі святом Весни.

Хай ласкава доля дарує вам міцне здоров'я, багато щасливих, теплих і щедрих на добро слів.

Хай ваша праця і надалі буде плідною, віра та надія ніколи не покидають вас у всіх нових починаннях, а світлі сподівання додадуть сил та насади на шляху досягнення нових життєвих висот.

Бажаємо успіхів у самовідданій роботі на благо нашого Карпатського краю, всієї Української держави!

Розмову вела
Валентина Опаленик

ПРОБЛЕМА НАРОДУ РОМА ПОТРЕБУЄ НАГАЛЬНОГО РОЗВ'ЯЗАННЯ

ПРОБЛЕМУ РОМЕНГ'ЕРЕ ТРОБУЙ САР МАЙ СІГО ТЕ РОЗПГУТЕРАС

В Києві 2-3 березня ц.р. відбулися громадські слухання "Актуальні питання реалізації Програми соціально-духовного відродження рома України на період до 2006 року".

Їх учасниками були керівники національно-культурних ромських товариств України, Ради Європи з питань ромів, Міжнародного фонду "Відродження", відповідальні працівники Кабінету Міністрів України, представники від Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, представники від Держкомітату та міграції, інші.

Слухання засвідчили, що проблема народу рома є однією з найбільш гострих і потребує нагального розв'язання. Виступаючи на слуханнях порушували питання необхідності по-державному підходити до розв'язання проблем, які накопичилися у ромській меншині.

Відомо, що в Україні у вересні 2003 р. прийнята програма соціально-духовного відродження ромів України на період до 2006 року. Однак вона надто загальна, і як справедливо зауважувалося Координатором Ради Європи Генрі Сціклунте та еспертом Ради Європи Інни Зоон, "програма у тому вигляді, в якому вона прийнята, більш схожа на рамковий документ, ніж на розроблену стратегію".

Свої думки, пропозиції, зауваження стосовно Програми висловили цілий ряд учасників слухань.

На світліні: голова Державного комітету України в справах національностей та міграції Г.Г.Москаль.

**СВІТ НЕ БЕЗ ДОБРИХ ЛЮДЕЙ
Е ЛУМА НА БІ ЛАЧЕ МАНУШЕНГ'Е**

Під час відрядження у Великоберезнянській район Закарпатської області журналісти відвідали районну лікарню, де працюють медсестрами дві молоді ромки-одинофамільці Яна і Василина Терпак, а також лікуються ромські діти. Ведучи бесіду із заступником головного лікаря, депутатом районної ради Яриною Федорівною Кич, ми дізналися, про цікавий випадок. У їхній клініці жили понад рік ромські сироти, які пізніше тут, у лікарні, створили сім'ю. Працівники лікарні, як могли, допомагали цій молодій родині.

Рч у тім, що після закінчення Перечинської школи-інтернату діти фактично опиняються на вулиці. Подальша їхня доля мало кого цікавить. Особливо тяжко доводиться сиротам.

Це питання неодноразово порушувалося у засобах масової

інформації, в тому числі і газеті "Романі Яг". Проблема ця хвилює і дирекцію Перечинської школи-інтернату. Тому директор школи Василь Коба звернувся за проханнями в облдержадміністрацію до губернатора Івана Різака допомогти випускникам знайти притулок або працювати. Іван Михайлович зобов'язав голову районної держадміністрації відшукати для них у районі робочі місця.

Та сталося так, що двоє випускників - роми Олександр Мус і Анжеліка Горват потрапили у лікарню. Олександр захворів, а 17-річна Анжеліка була вагітною. Обоє були круглими сиротами, - розповідає Ярина Федорівна. - Коли Саша, як усі його звали, виздоровів, ми не могли його взимку вигнати, і він далі залишався у нас в лікарні: допомагав по господарству у дворі, ремон-

тував меблі, побіляв шість палат, виконував різні підсобні роботи. За час перебування у лікарні Саша й Анжеліка створили молоді сім'ю. Невдовзі у Анжеліки

з'явилася на світ дитина. Хлопчик назвали Августиним. Про те, як допомогти цим сиротам і де знайти їм житло, весь час думало керівництво лікарні.

І от одного разу до нас завітала директор Перечинської школи-інтернату Василь Коба разом із представником Голландської благодійної місії, яка курирує цей навчально-виховний заклад. Дізнавшись про те, що у лікарні живуть уже понад рік випускники їхньої школи, вони дуже здивувалися. Голова Голландської благодійної місії пообіцяв купити для Саші й Анжеліки будинок. Минав час, дехто уже зневірився, особливо молоде подружжя. Але Бог змилювався, і здійснилася давня мрія сиріт - мати свою оселю. Для них у селі Костева Пастль цього ж району голландці купили будинок, а господарі, які його продали, залишили їм меблі. Е господарські прибудови, шматок землі. Молоді були надзвичайно раді й щиро дякували людям, які їм допомогли. Нам, журналістам, вдалося

поспілкуватися з Анжелікою: прихворів її семимісячний Августин, і тому вона з ним перебуває тепер у лікарні.

Сашу влаштували поки що двірником, а далі планується перевести його оператором у котельню, щоб не доїжджати кожного дня.

Сироти задоволені. Вони спочатку навіть розгубилися, коли побачили свій власний будинок. Ця молода сім'я знаходиться під наглядом працівників лікарні.

Гадаємо, що допомогу повинні отримувати всі діти-сироти, які закінчили школу-інтернат. Спасибі голландцям, але допомагати і підтримувати таких дітей має, насамперед, наша держава. Від цього виграють усі - випускники інтернатів, і наше суспільство, яке увільняється молоді люди, котрі працюватимуть на її благо, створюватимуть міцні сім'ї і виростять здорових дітей.

Олена Бойко,
Воліка Салотузька
На світліні: Анжеліка Горват з сином Августиним

ЕКСПРЕС-ІНТЕРВ'Ю

ЯК ВИ СТАВИТЕСЯ ДО РАНЬОГО ОДРУЖЕННЯ?

САР ТУ ГІНДИС (ДУМІНЕС) КАНА ЛЕН ПЕН КІТАНЕ Е ТЕРНЕ ТЕРНІМАТА?

Минулорічна публікація в "Експрес-газеті" під назвою "Циганочка з виходом під вальс Мендельсона", в якій йдеться про те, що в м.Батайську Ростовської області Росії 10-літню Дашу видали заміж за 11-літнього Бориса Христова, викликала жвавий інтерес, зокрема в ромських родинах.

Свою дружину Борис побачив за кілька днів до одруження. Навіть не може сказати, чи подобається йому. Батьки уже давно домовилися. Юну циганочку рідні жениха привезли з Пдмосков'я.

За ромськими звичаями, малолітню дружину "виховуватиме" родина чоловіка. Власне, опікуватиметься свекруха. Вона й вирішила, що Даші вже нема чого відвідувати школу, бо це несподівано для одруженої жінки. Вона за короткий час повинна навчитися виконувати всю хатню роботу.

Боря займається з учителями вдома, а паралельно пробує сили в батьковому бізнесі.

Молодим виділено окремо кімнату. Згодом, коли пара трохи підросте, для неї зводитимуть свій дім.

Однак зареєструвати своє одруження Борис і Даша зможуть лише в 14 років. До того часу пара, можливо, матиме й дітей. Борис мріє про багатьох своїх нащадків.

Така ось історія. Втім, гадається, цікаво буде дізнатися компетентну думку з приводу раннього одруження.

Георгій Жемчужний, режисер циганського театру "Ромен"
- Які ромські традиції! Подібну дикість - одруження між малолітніми дітьми - мені навіть трудно уявити собі! Подібне варварство серед ромів ніколи не заохочувалося. Існувала інша традиція - заручення. Це відбувалося, коли батьки родин хотіли закрити дружбу кровним родичанням. Обряд мав умовний харак-

тер, діти вважалися женихом і нареченою до настання зрілості. Але і в цьому випадку думка молодих враховувалася і, як правило, любов ставилася вище будь-яких кланових інтересів.

Микола Нішта, юрист, експерт з правових питань "Юридичного центру "Економ-приват":

- Одруження серед неповнолітніх російським законом заборонені. Тому батьки Бориса і Даші можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності за розлітання малолітніх... А той факт, що хлопчик і дівчинці виділили окрему кімнату, може свідчити, що молоді не в ляльки грають, а живуть по-дорослому. Ця обставина кваліфікується як розлітання, дії рідних у ставленні до дітей без застосування насилля (ст.135). Передбачено штраф або позбавлення свободи строком до 3 літ. І навіть більше. А якщо дітей змушували до співжиття, залякували, то новоявлені свекруха і свекор можуть потрапити за грати терміном на 8-15 років. При цьому батьки дівчинки позбавляються прав на дитину.

А як справа у нас в Україні? Що думають про раннє одруження молоді ромки, їхні батьки?

Світлана Лацко, молода мати, 1984 р.н., працівниця міської комунальної служби.

- Вважаю, що батьки, котрі нарачаються одружити малолітніх синів чи доньку, просто не мають розуму. Лише, подорослішавши, можна зробити правильний вибір. Думаю, що 16-17 років - той час, коли вже можна думати про свою родину.

Я одружилася з любов'ю. Та життя з чоловіком не склалося. Коли потрапив за ґрати через крадіжку, дуже переживала. Засудили ж на 3,5 року. Передавала в тюрму передачі, часто листувалися. Міркувала: виїде чоловік на свободу і заживе щасливо. Однак, не так сталося як гадалося. Нині мій чоловік одружився з іншою жінкою. Наше життя, вважаю, не склалося через свекруху. Живу з донечкою. На неї отримую 40 гривень.

Борис Бучко, голова Закарпатського обласного товариства ромів "Романі Чпб".

- З моєї точки зору, раннє одруження - негативне явище. Це помилка батьків. Треба займатися більше вихованням дітей. Десятилітній жених - потенційний злочинець. Це як той, хто заблукав і не може знайти дороги додому. Юнак без професії, життєвого стержня - як зелене недостигле яблуко. Він не може відповідати за свої вчинки.

Я є директором навчально-виробничого центру. Займаюся програмою, коли батьки, непристосовані до життя, віддають дітей у притулки. Діти, народжені у неформованій матері, часто хворіють. Серед них немало неповнолітніх.

Ми створили в п'ятому училищі спеціальну програму, де на її базі розроблена освітня програма.

Я одружився після демобілізації з армії, маючи 21 рік. Вважаю, що рано завіз сім'ю, ромам треба досягнути відповідного віку,

здобути освіту, професію, а вже відтак створювати родину.

Мій син - студент III курсу університету. Йому 20 років, про одруження ще й не думає.

Коли молодому батькові 16 років, а вже має дворічну дитину, то це трагедія. Освіти нема, під диктовку не може писати.

Діана Балог, учениця 8 класу Ужгородської ЗОШ №14, 14 років.

- Твердо переконана: одруження у 10-12 років - то неправильний крок. Треба здобути освіту, я охоче відвідую уроки в школі, люблю співати, малювати. Мама вчить мене господарювати, а бабуся - кувхарити. Я не боюся найчорнішої праці. Часто замість матері прибираю офіс.

А заміж думаю вийти у 18 років, тоді вже багато чого вмійму.

Дружила з хлопцем. Але останнім часом припинили стосунки. Вірю, що знайду собі друга, з яким буде цікаво.

Степан Драпач, житель м.Мукачево, 1932 р.н.

- Не згідний, щоб рано одружувалися. На жаль, наші ромиза-

бувають, що дорога до шлюбу починається з дитсадка, а відтак школи. Тут повинен закладатися майбутній фундамент материнства і батьківства.

Я одружився у 16 літ. Працював малолітнім, займався боксом. Фізично був сильним. З дружиною разом прожили 3 тижні. А потім була військова служба в Башкирії. Звідти нас перевели в Казахстан. У місті Гур'яві на Уралі зустрів красуню Клаву. З нею приїхав у Карпати. 12 років щасливо прожили. Та раптова смерть забрала від мене дружину. Красуня донька померла через 40 днів...

Як батько, порадив би тим, хто прагне або ж уже стоїть на порозі одруження, добре обміркувати, чи правильно зроблено вибір. Коханню ж вбивають будні, коли треба боротися за шматок хліба.

Довелося зустрічати й таких молодих: ні хати, ні ліжка, а дитина - плаче. Молодий батько просто лінух, не готовий до сімейного життя.

Наталія Варакута, жителька м.Донецька.

- Життя свідчить, що коли подружжя сприймає одне одного як родину, то що б не трапилося, вони завжди залишаються разом. У такого шлюбу є шанс бути довгим і щасливим.

Ми одружилися, коли мені було 18 років, а чоловікові - 19. Цього року виповнилося 27 років, як ми разом. Двоє дітей, двоє онуків. Ми всі разом щасливі.

Експрес-інтерв'ю вела
Юліанна Камська

ДО МІЖНАРОДНОГО ЖІНОЧОГО ДНЯ 8 БЕРЕЗНЯ

СПОГАДИ ПРО МАТУСЮ

СЕРІПЕ ПАЛА ДАЙОРІ

На долю моєї матері, Оксани Сазонівни, випало чимало - війна, розруха, голод. Та в глибокій старості, з висоти прожитих років, дивилася вона на своє минуле мудро і спокійно. І коли ми, її діти, розпитували маму про її життя, вона відповідала:

- Ой, діточки мої! Аби ніхто з вас не дждав пережити те, що пережила я і всі роми в той час... Кажуть, сьогодні все дороге, але, може ж, воно згодом налагодиться? Та й не таке воно страшне життя, як було. Не треба Бога півити, як не важко зараз, а без хліба не сидимо.

Чогось так воно виходить, що людині на віку випадає пережити всього: і голоду, і холоду, і страху. Гадалося вже, що вам, повосним, нічого лихого і не дістанеться, усе ми перенесли. Аж ні, кожен сам повинен випити свою чашу... Та я думаю, кріпиться треба. Все можна перетерпіти, аби тільки був мир та спокій.

Для мене найстрашніше було, - дали розповідала мати, - бачити, як німці у Яничях Чигиринського району, що на Черкащині, моїх рідних сестер і братів кидали живими у яму - розстрілювали. Лише мені одній пощастило живий вицаралатися із ями, вціліла... Багатьох ромів німці вивозили до Німеччини... Молилася, Бога просила, щоб зберіг хоча би братика, який знаходився на той час у місті Кам'янка... Нас лишилося тоді вже лише двоє. Рідних у нас не було, всіх німці розстріляли...

- Мамо, як же ви це пережили?

- Важко було таке пережити. Страшно було й жити, не знаючи, що з тобою буде. Це тепер не страшно вмирати, бо прожила своє...

Боюся хвороби, щоб довго не лежати, надокучати вам, дітки. Все погано бачу, чуо.

- Мамочко, можливо, щось не

так було з нашого боку, вбач... Але знай, що я люблю тебе, мамо! І ти ніколи не будеш мені тягарем...

- Знаю, синку. Бува, не знаю, до кого мені ближче: до Бога чи до людей. Знаєте, дітки, помолюся, та наче й сили побільшає. Мабуть, уже не верите у те, що кажу? А і справді думаю: чим менше людина своєю поведінкою, думками гнівить Бога, тим їй легше живеється. І не тільки отого Бога, який на небі, у якого тільки такі старі та немнчі, як я вже, й вірять... А кажу ж: "Бога в тобі нема". То й про невірючих теж.

Я, дітки, прожила, старіючись нікого не образити. І вас, дітки, десятеро народила, виростила, як могла: тебе образили, Бог з ними, синку, - тебе Господь винагородить за твоє терпіння і за те, що ти, найменший, доглядаєш мою старість, турбуєшся...

І хоча в моєму житті, дітки, було більше горя, як добра, усе чекала чогось хорошого. Нерідко ввижається, все так ясно

бачу: як я малою була, як німці розстрілювали, як після війни з вашим батьком до кузні ходила помагати... А потім ходила в село з торбою, щоб якось вижити після війни. На той час, мої дітки, їздили ми таборами, кочували...

Якщо щось світле, радісне згадається, то посміхаюся сама собі, і на душі легшає. А як голод, війна привидяться... Щоб ніхто не дждався таке пережити!

Знаєте, діточки мої, я вам скажу: треба бажати одне одному добра, не бажати нікому зла, щоб бути щасливими. Не цурайтеся одне від одного після моєї смерті, тоді й жити легше, і страждань менше...

Гуляйте, дітки, веселіться, радійте життя, бо ви цього варті, та й про свою матір згадати не забудьте...

Ні, матусю, ніколи не забудемо, не забуваємо і стежинку до твоєї могили. У тебе вже 30 онуків і ще більше правнуку. Ми розповідаємо їм про тебе. Хай земля буде тобі пухом, матусю!

Спогад своєї мами
Оксани Сазонівни
записав **Леонід Савицький**.
На світліни: Оксана Сазонівна з донькою Галею (ліворуч), невісткою Марією, онуками та з найменшим онуком на руках.

ТАКИЙ ВІН, СУЧАСНИЙ РОМ КАСАВО ВОВ, МОДЕРНО РОМ

Найперший відрізок життя Миколи Савицького був пов'язаний з Черкащиною. Тут, у селі Галаганці Чигиринського району, він провів дитинство, юність.

А безкраї поля втікали далеко від очей. Терпко пахло полиномом і волошками, зависав над дорідними пшеницями жайвір, радуючи перехожого дзвінкою пісню. Микола у дитинстві часто виходив у степ, бо там працював його батько - Микола Арсентійович.

Його батько до цього починав з ковалства. А одного разу підійшов до рома у кузню бригадир тракторної бригади і сказав: "Слухай, Арсентійовичу, знаю, цигани майже во народжуються ковалями, а от чи можуть працювати у полі помичником тракториста?"

"А ти, начальнику, спробуй запропонувати мені таку роботу, - переконався. -" - відповів йому ром. І той згодом переконався у механізаторських здібностях рома... І не дивно, що й маленький Микола на той час бігав у поле по батьковій стежині, мипувався розкішним небокраєм.

Син закінчив середню школу. Відслужив армію. З служби чекали його не лише батьки, а й дівчина - україночка Люся, про яку ромська родина і не здогадувалася. Батьки не втручались у вибір сина. Невдовзі Коля одружився і привів дружину Люсю до своєї ромської родини, а сам подався на навчання у СПТУ, де

отримав диплом механізатора широкого профілю.

Молодий спеціаліст і його дружина вирішили стати справжніми господарями своєї долі. Переїхали до степової Кіровоградщини, у село Іванівці Новоукраїнського району. Тут купили будинок, влаштувалися працювати. Люся - кухарем у дитячому садочку, а Микола став механізатором у КСП "Світанок".

І ось уже понад 30 років він за кермом степового сталевого "корабля". Для своїх односельчан Микола став близькою, шанованою людиною, пишуться вони, що у їхньому селі живе такий ром!

Коллектив бригади обрав його

своєму бригадиром, наставником молодих.

- Спеціаліст він у нас добрий, людина товариська. Йому і техніка вірно служить, і колектив поважає. Справу свою знає, робить все завжди на відмінно, - таку атестацію почув колега від Миколи Савицького.

Застати самого рома-механізатора на тракторній бригаді, щоб поставити йому кілька запитань, мені не пощастило.

- Ром у нас - ранній птах. На місці не сидить, не за горами ганяє пара, - говорили його товариші по роботі. Та тільки вирушив до автобусної зупинки, як побачив, що назустріч їде на своєму МТД Микола. Зупинився.

- Де це наш журналіст бував?

- з посмішкою запитав мене.

- Тебе, Колю, хотів бачити, поговорити.

- Добре, Льоню, тільки не інтерв'ю, бо мене вже на бригаді зачекалися, та й писати про мене нема що, - засміявся.

- І все-таки, Колю, про тебе на бригаді та в селі багато цікавого розповіли, навіть сказали, що і донька твоя теж - трактористка. Ти поспривай? А сам не шкодуєш, що саме професія хлібороба є справа твого життя? Чому не став ковалем, як наші батьки?..

- Щодо моєї доньки, то вона сама вирішила опанувати чоловічу професію. До речі, вже один рік живувала зі мною у полі... У неї це краще виходить, аніж у хлопців, - знов засміявся. - Щодо мене, може й не повіриш, але я нітрохи не шкодую. Люблю свою роботу - працювати на хлібній ниві. Ні, Льоню, більше ніяких інтерв'ю, вивач, поспішаю, беру зачпастини до тракторів, комбайнів... Весна не за горами, сіяти треба, одне слово - сьогодні роботи на бригаді вистачає... Краще, коли буде час - завітай у гості.

Спасибі, Колю, не буду затримувати, і хай щастить тобі!

***

Ось так, дорогий читачу. На превеликий жаль, більшість українців не сприймають і зневажають ромів. Говорять, що всі цигани ледарі, злочинці, краді тощо. Вони вперто не хочуть виз-

нати, що серед ромського народу є механізатори, перекадачі, медики, доярки, водії, юристи... Цю у цього народу багато працюючих, порядних людей...

Не так давно мав зустріч зі заступником голови районної державної адміністрації паном Володимиром Шиптенком. Під час нашої розмови поцікавився, чи знає він рома-механізатора із села Іванівці.

- Так, знаю, - відповів мені - Він дуже працюючий, чесний, порядний ром. Ми поважаємо його.

- Пана Володимира, чого ж кожного разу журналісти обласної, районної газет, зокрема, не поцікавилися його життям, щоб розповісти читачам про такого порядного, працюючого хлібороба-рома? Чому про ромів друкують лише негативні інформації і цим самим створюють серед громадськості негативний образ цього народу, націлюючи, так би мовити, на міжнародну зневагу і ворожнечу?..

Володимир Валентійович Шиптенко поспівав нагадати районним журналістам про таких механізаторів, як ром Микола... Але... але...

Здається, що в основі своєї чинивачі разом зі своїми акулами-пера не мають бажання помічати у таких сім'ях, як родина рома Миколи з Іванівці, міць і силу нашої майбутньої держави. Бо саме такі хлібороби, як Микола, прикипають серцем до поля. Завдячуючи їм, всі ми, читачі, і держава в цілому, маємо на столі і до хліба...

Леонід Савицький, влоскор "Романі Яг", Кіровоградська область.
На світліні: механізатор-хлібороб ром Микола Савицький

МАЙБУТНІ МОДЕЛЬЄРИ АНГЛУНЕ МОДЕЛЬЄРИ

Головна причина виникнення проблем серед ромської громади криється у погіршенні соціально-економічного становища. Холод, холод, безробіття, упереджене ставлення до ромів призвели до різкого збільшення рівня бідності серед ромського населення. Це вимагає, щоб державна програма охоплювала всі сфери життєдіяльності ромів, був чіткий механізм її реалізації та джерела фінансування.

Під час відзначення 10-річчя товариства "Романі Яг" ромський поет Михайло Козимиренко сказав: "У нас дуже багато питань до влади, і доти, доки ми не станемо організованою силою, з нами ніхто серйозно не буде вести розмову".

Проблем багато, але безробіття - одна з бід для більшості ромів, а тому і одне з головних питань на конференціях.

Цю проблему керівництво товариства "Романі Яг" вирішує по своєму. Минулого року за проектом було відкрито при товаристві швейний цех і перукарню. Вважаю, що нашим читачам буде цікаво дізнатися про результати досягнень швачок за невеликий відрізок часу. Забігаючи наперед, скажу, що успіхи перевершили очікуване. Серед дівчат, які наполегливо освоюють усі ази пошиття жіночого і чоловічого одягу, вирізняються три сестри - Інга, Діана і Тетяна Балог. Прізвище Балог залишилося лише у Тетяні, а Інга і Діана мають прізвища за чоловіком. Діана Пермакова й Інга Репаш.

Дівчата завжди нерозлучні, допомагають одна одній і наполегливо оволодівають майстерністю пошиття одягу.

- Що можете сказати про трьох сестер, як навчаються у швейно-

му цеху? - звертаюся до майстра виробничого навчання Надії Михайлівни Гонко.

- Дівчата дуже здібні, старанні, дружні, виконують усі доручення, не пропускають заняття і вже освоїли пошиття складних виробів. Наразі шють жіночі блузки, легкі жіночі жакети і чоловічі куртки, спідниці, чоловічі і жіночі штани тощо. Шють усе те, що заплановано за проектом у програмі.

А взагалі вся група виготовляє те, що потрібно ромському населенню, зокрема для тих, хто переніс страхоту війни і Голокосту. Робимо також безкоштовно ремонт одягу для малозабезпечених. До закінчення проекту будемо шити одяг на підкладці - це чоловічі і жіночі піджаки.

- Дівчата, що б ви побажали жінкам напередодні 8 Березня? - звертаюся до сестер.

- Щоб жінок любили кожного дня, а не один раз 8 Березня. Щоб частіше дарували квіти і парфуми, - зауважила Діана.

- А я бажаю, - говорить Інга, - щоб жили в злагоді, мирі і достатку, а кохання, щоб доповнювало їхнє благополуччя.

- Щастя, здоров'я, успіхів і взагалі усього того, що собі бажають жінки, хай здійсниться у цьому році, а, можливо, 8 Березня, - весело й з усмішкою промовила Тетяна.

Хай щастить і вам, дорогі дівчата, молоді швачки. Те ремесло, яке здобуваєте, у майбутньому, стане вам у великій пригоді, а, можливо, невдовзі з вас вийдуть знамениті модельєри. Усього вам найкращого.

Валентина Ткаченко
На світліні: сестри Діана, Інга і Тетяна в одязі, який пошили собі самі.

ЖУРНАЛІСТСЬКЕ РОЗСЛІДУВАННЯ

ЧЕРКАСЬКИЙ ФЕНОМЕН ПРАВООХОРОННОЇ ЛЮДЯНОСТІ ЧЕРКАСЬКО ФЕНОМЕНО ХЛАДЕНГ'О МАНУШІПЕ

Якщо побуває стереотип з приводу ромської національності (мовляв, ромі всі шахраї, розповсюджувачі наркотиків тощо), так існує й стереотип щодо правоохоронців. У народі кажуть: краще до них не потрапляти.

Переконалася на власному досвіді: не такий страшний чорт, як його малюють. А справа була така. Недавно мені зателефонувала з м.Переяслав-Хмельницький і розповіла одну історію. На ромську сім'ю було скоєно розбійний напад із пограбуванням. Потерпілі написали заяву в міліцію, що учасником нападу був ром - один із мешканців міста Переяслав-Хмельницький. Іншим - його знайомий, українець із Черкас. Були в масках, але їх упізнали.

Вислухавши сім'ю підозрюваного, я зрозуміла: він не причетний до злочину. Але всі знають, що таке слідчі ізолятори. Ще й коли там допитують рома. Іноді під тиском зізнаються навіть у тому, чого не скоювали. А тут це й заява, де звинувачується конкретна людина.

Розслідування вели правоохоронні органи. Я вирішила паралельно почати своє, аби довести непричетність підозрюваних у розбійному нападі.

У м.Черкаси приїхала надвечір. Чекати од ранку не було як, бо о 10-й годині наступного дня повинен був розпочатися допит підозрюваного рома в м.Переяслав-Хмельницький.

Звернулася у чергову частину м.Черкас до головного дільничного Юрія Миколайовича Удовенка. Він зрозумів мене, увійшов у становище. Мені була надана відповідна інформація про підозрюваного мешканця м.Черкас. Юрій Миколайович відхлав усі свої справи, бо зрозумів: треба об'єктивно розглянути справу.

Отже, подібна допомога у моему власному розслідуванні була вкрай потрібна. Вона суттєво вплинула на хід розслідування слідчого відділка м.Переяслав-Хмельницького. Було доведено непричетність підозрюваних до розбійного нападу.

Хочеться від себе особисто та колишніх підозрюваних подякувати головному дільничному м.Черкаси за людське розуміння чужої біди, чуйне серце.

Однак далеко не всі правоохоронці професіонали у повному значенні слова, буває, що невинна людина потрапляє за ґрати. Кожен, хто йде на нелегку службу в міліцію чи прокуратуру, повинен мати не лише відповідний диплом, а й бути психологом, вміти розрізняти, де злодій, а де порядна людина.

Завершую матеріал в одній думкою: як би потрібно, аби ті, хто дискримінує ромів, розуміли: вони теж люди і вимагають до себе чуйного ставлення.

Людмила Кравченко, м.Бровари, Київської області

"НЕВЕ РОМА" ЗАХИЩАЄ ПРАВА І ГІДНІСТЬ

"НЕВЕ РОМА" МАРЕН ПЕН ПАЛО ЧАЧІПЕ АЙ ПАТІВ

Соціально-економічна нерівність та культурна занедбаність ромів України, а також негативне ставлення деяких членів суспільства до ромів спонукали нас брати активну участь у захисті їхніх прав й гідності.

Діяльність нашого національно-культурного товариства "Неве Рома" спрямована на відродження самобутності, культури, традицій і поліпшення становища ромів Чернігівщини.

З цією метою ми налагодили стосунки з місцевими органами виконавчої влади і самоврядування, з правоохоронними органами. За останній час збільшилася потреба в правовому захисті ромів, а це - надання юридичних консультацій, захист у судах, роз'яснення з вивчення законів України.

У минулому році активісти "Неве Рома" багато сил і часу віддали виявленню осіб ромської

національності похилого віку, які потребують допомоги продуктів харчування та одягу. Товариство на своїх засіданнях серед іншого постійно порушує питання про виплату грошової компенсації ромам, які працювали в роки війни в Німеччині. За рік ми провели багато засідань товариства і 5 загальних зборів з представниками ромів області, брали участь в концертах художньої самодіяльності, виступали по радіо, телебаченню та в пресі. Численні юридичні послуги за останній рік сприяли авторитету нашої організації на Чернігівщині. Зустрічі з представниками МВС та виконавчою владою помітно зменшили негативне ставлення до ромів, все частіше знаходимо розуміння з ними.

Хочеться особливо подякувати газеті "Романи Яг", яка сприяє вирішенню наших проблем, вона має великий авторитет серед ромів Чернігівщини. Це наша

газета! По її публікаціях бачимо, як зростає активність ромів у житті українського суспільства, як вони відстоюють свою національну гідність. Із публікацій газети переймаємо і досвід роботи інших національних товариств. Приваблюють статті про заслужених ромів - ветеранів війни, праці, письменників, поетів, музикантів. Неабияку зацікавленість викликають розділи "Художня галерея", "Духовність", та інші, завдяки яким ми старіємося зрозуміти й осмислити наше історичне минуле, нашу велику духовну спадщину.

Ми знаємо, що тільки крок за кроком, народ ромів зможе повністю інтегруватися в суспільство, навчитися захищати свої права й гідність. Прикладаємо до цього і будемо прикладати й надалі всі свої зусилля.

Користуючись нагодою вітаємо жінок-ромок зі Святом весни, кохання, тепла і зичимо щастя в житті.

**Інна Хамовська,
член правління
національно-культурного
товариства "Неве Рома",
м.Чернігів**

НЕ ЗАБУВАЮТЬ ВЧИТЕЛЬКУ

Однією з багатьох ромів-пенсіонерів Черкащини, ким опікується Золотоніська організація "Аме Рома", є Ганна Михайлівна Зінченко, колишня вчителька молодших класів сільської школи.

Ромка за національністю, Ганна Михайлівна закінчила педагогічний інститут, 35 років - з 1951 по 1986 рік - працювала в школі села Буб-

кова Слобідка Черкаської області.

Зараз пані Ганна на пенсії. Вона отримує продуктову допомогу від МОМ, яку надає їй Золотоніська організація "Аме Рома".

На світлині: Ганна Михайлівна Зінченко серед своїх маленьких учнів, котрі давно вже повірослали... (З архіву колишньої вчительки)

ГОРЕ НЕ ЗНАЄ НАЦІОНАЛЬНОСТІ

Є БІДА НАДЖАНЕЛ НАЦІОНАЛЬНОСТІ

В місті Переяслав-Хмельницькому стався ДТП з летальним впадком. 16 лютого цього року на мешканок міста ромок Риму Кириченко, 1985 р.н., та Тетяну Михайленко, 1986 р.н., був скоєний наїзд автомобілем, за кермом якого сидів підліток. Як наслідок - Михайленко була травмована, а Кириченко пішла з життя. Всі роми Київщини, Черкащини, Дніпропетровщини глибоко сумують та співчують батькам та близьким Рими.

У домовині дівчина лежала, як те янгола, - вбрана нареченою. У кожного з присутніх боліло серце за це безневинне створіння. Від початку було відомо, що дівчата не порушували правил дорожнього руху, бо йшли вони тротуаром, а наїзд на них був вчинений зі спини.

Після похорону Рими мені спала на думку страшна ніч, як пережили роми села Петрівки Одеської області. Але там було навпаки - ром убив українця, щоправда, під час бійки. Та який чином було загублено життя не суттєво - людське життя вже втрачено, людину вбито - і горе національності не знає. Реагують люди на свою біду кожен по-різному. Батьки Рими навіть пальцем не торкнули ні хлопця, який

загубив життя їхньої молодшої доньки, ні його рідних. А ось в Петрівці реакція була прямо протилежна. Агресивно налаштовані місцеві жителі згуртувалися, маючи підтримку правоохоронних органів, підпалювали ромські оселі та били, чим могли і як могли всіх ромів без винятку. Навіть місцеві газети на перших сторінках писали: "Бий циган - рятує Петрівку".

Ось така була помста за життя українця, якого загубив ром. У багатьох громадян України негативне ставлення до ромів. Правда, багатьом подобаються ромські пісні й танці. Утім, роми зберегли свою гідність, культуру, людяність та розуміння становища, в якому знаходяться. Вони ведуть себе по-людському, навіть коли у них горе.

На жаль, мешканці Одещини живуть за власними правилами. Та коли б тільки це. Жахливо, що правоохоронці залющують на це очі. Хочеться крикнути на весь світ: "Люди! Схаменіться, не карайте безневинного, ми ж прагнемо жити у цивілізованому суспільстві".

**Людмила Кравченко
з м.Переяслав -
Хмельницького**

БРЕХАТИ - НЕ КОЛОМ МАХАТИ...

Ця українська народна приповідка пригадалася, коли з високої трибуни громадського слухання "Актуальні питання реалізації Програми соціально-духовного відродження ромів України на період до 2006 року" президент Конгресу ромських організацій "Праділе" ("Братерство") Йосип Адам, позичивши в Сірка очі, лихословив на адресу єдиної всеукраїнської ромської газети "Романи Яг", моваля, видання ігнорує кричущу трагедію, яка сталася в Ужгороді в кінці січня ц.р. - смерть 17-річної ромки Діани Деметер. Пану Адаму думасться, було відомо, що грант фонду "Відродження" ви-

черпався, і газета виходила тільки з кінця лютого 2004 року. Факт смерті не замовчено і наразі у одному з номерів читачі отримали інформацію щодо цієї трагедії.

До речі, пан Йосип, депутат Ужгородської міської ради знає, що газета неоднораз порушувала проблему захворюваності на туберкульоз, вкрай незадовільного медичного обслуговування ромів обласного центру.

Правду у народі кажуть: "Легше перти язиком, ніж орати плугом".

**Любов Броварська,
м. Київ**

ЧИТАЧ-ГАЗЕТА: ДІАЛОГ

За минулий рік редакція "Романи Яг" одержала чимало листів від своїх читачів, а деякі особисто заходили, щоб висловити своє ставлення до політичного, економічного життя, радили, як долати кризові явища.

Не були винятком листи від читачів на адресу нашого власного кореспондента в Кіровоградській області, а також зустрічі з ним.

"Шановний власкоре "Романи Яг" ! - пише Іван Литвиненко з Бобринецького району. - Ми б не знали, що існує ваша газета, якби до нас не завітали на святі у гості роми з Кіровограда та з Кривого Рогу. Вони багато цікавого розповідали про "Романи Яг", про ваші публікації. Говорили, що передлатили, але, на жаль, чомусь "Романи Яг" у січні нового року не отримували, і ось уже середина лютого, а газети ніяк не дочекаюсь. Що трапилося? Чи можна її ще передлатити?"

Щирістю проникнутий і лист пенсіонера Олександри Біжанової з Олександрівського району, яка пише: "Мої діти й онуки читали ромську газету і радили їй. Навіть зберігають номер газети "Романи Яг" з вашим фото під заголовком "Професія власкор". Вони кажуть мені: "Мамо, глянь. Це ж наш ром, який працював у обласних газетах!" З нетерпінням чекаємо "Романи Яг", та ніяк не дочекаємося, доки хтось привезе..."

"Романи Яг", - дали пише О. Біжанова, - завжди бажана в нашій родині. Пишіть і надалі все і про все. Особисто нам імпо-

ють публікації про людські долі, про соціальні, економічні, міжнаціональні проблеми..."

Наш читач із Первомайська, що на Миколаївщині, Микола Коровин у своєму листі теж подивився наболілим: "МОМ, який обіцяв надати всім ромам-остарбайтерам в Україні фінансову компенсацію, а також підтримати й продуктами. Але, на превеликий жаль, ця категорія людей не лише на Миколаївщині, а й у Кіровоградській, Полтавській та інших областях поки що таку допомогу не отримує. Багато таких нужденних вже померли. Спасибі вам, пане Леоніде, бо завдяки вашому зверненню до відділу соціального захисту та до райдержадміністрації, моя мама як інвалід першої групи та учасниця війни - отримуватиме..."

До речі, щодо "Романи Яг", - так тримати!

Пишаюся нею, а ще радію від того, що маємо власкору цієї газети, який не стоїть осторонь, коли старенькі люди, такі як моя мама Раїса Федорівна, потребують його підтримки та захисту... "Романи Яг" - для ромського народу, - дали пише у своєму листі автор, - то є вікно у світ... Пишіть про все, як воно є, про громадське, господарське, соціальне, культурне, міжнаціональне життя ромів в Україні.

Серед листів, які одержуємо, є чимало скарг на різні чиновницькі служби. І що характерно. Люди (роми) звертаються до нас, журналістів, в основному

ВІДВЕРТА РОЗМОВА

О вакерібен пало лачіпен

тоді, коли сподівання на вирішення їхніх проблем в районних, обласних установах не справляються. Значить, покладаються на гласність, на можливість бюрократів захаватися за частоколом заспокоєних відписок. На жаль, дорогий читачу, ми, журналісти, інколи фізично не маємо змоги перевірити суть усіх викладених у ваших листах справ та проблем, тому пересилаємо деякі листи в органи, як правило, на щастя вищі від тих, які не вирішували порушених питань.

За встановленим порядком, відповіді компетентного органу про житі заходи мають направлятися редакції або власному кореспонденту і заявникам.

Звичайно, прикро, що є причини, які породжують такі листи, але ми раді, що наші читачі вбачають у газеті той орган, який завжди прагне допомоги, відстояти, захистити інтереси і права ромського народу в Україні.

Дорогі наші читачі! Пишіть нам, заходьте! Ваші листи живлять нашу з вами газету цікавими темами та ідеями, допомагають ширше відобразити багатогранне життя нашого ромського народу.

Передплатуйте і читайте "Романи Яг"!

Будьмо завжди разом!

**Леонід Савицький,
власний кореспондент
"Романи Яг",
Кіровоградська область**

ROM-PRÉS

Ансамбль "Аме Рома" радує глядачів

У кінці минулого року ромська організація "Аме Рома" при недільній ромській школі в місті Золотоноша створила чудовий ансамбль художньої самодіяльності за підтримки Міжнародного фонду "Відродження".

На запрошення обласної адміністрації в театрі імені Т.Шевченка на честь утворення Черкаської області, обласне телебачення п'ять разів повторювали цей ромський концерт.

Ансамбль "Аме Рома" порадив своїми піснями і танцями ромів Золотоноші також під час Новорічних і Різдвяних свят та новорічної ялинки для учнів недільної ромської школи й усіх інших дітлахів-ромів міста. До речі, кожна дитина співала,

танцювала, читала вірші, понад сотня дітей отримали подарунки. Свої вірші на двогодинному концерті прочитав і гість - прекрасний поет, лауреат різних премій Михайло Козимиренко з м.Коростень.

Ансамбль "Аме Рома" готує програму до нових - весняних свят і майбутніх фестивалів ромського мистецтва.

**Володимир Бамбула,
м. Золотоноша
Черкаської області**

ВИСТУПИ РОМСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ У СХІДНІЙ СЛОВАЧЧИНІ, ЯКІ РОЗПОЧАЛИСЯ У ЛЮТОМУ, Є ЗАСТЕРЕЖЛИВИМ ЖЕСТОМ ГРОМАДСЬКОЇ НЕПОКОРИ

ТРЕБІШОВ ПОБАЧИВ БУНТ РОМІВ? ТРЕБІШОВО ДІКГЛАС БУНТО РОМЕНГЕРО?

Хроніка подій

21 лютого

Якщо словацький парламент не почне приділяти належну увагу соціальним проблемам ромських громад, то після запланованого протесту 25 лютого процес ромів пошириться у формі блокад основних доріг і непокорю.

Ладіслав Фізік, лідер ромського Парламенту і Асоціації ромських організацій, повідомив SITA, що уряд повинен розпочати діалог з ромською інтелігенцією. Якщо блокади основних доріг не приведуть до серйозних кроків по вирішенню соціальної ситуації ромів, протести щодо дій парламенту будуть виражені у вигляді непокори.

З січня 2004 року впроваджена нова соціальна система виплат, внаслідок зменшуються соціальні виплати ромським сім'ям, що і стало причиною різних акцій протесту. Ладіслав Фізік вважає, що роми не можуть жити без допомоги держави. Ромські сім'ї, особливо в Східній Словаччині, живуть у тих місцях, де панує масове безробіття і де вони не можуть знайти собі роботу. Грошей, які вони отримують, не вистачає ні на утримання будинку, ні на харчування, ані на медичну допомогу та транспортні перевезення. Л.Фізік стверджує, що держава повинна сплачувати соці-

альні виплати і забезпечувати освіту для їхніх дітей.

23 лютого

Кілька сотень ромів організували протест у центрі східної частини міста Требішов у поведлох ввечері. Це відбулося без дозволу влади, і місцева поліція витиснула протестуючих з центра міста. Роми кидали каміння і порожні склянки у поліцейських. Натопл поранив двох із них, пошкодив дві поліцейські машини.

Місцевий шпиталь відмовився прийняти поранених людей, у тому числі і ромську дівчину, яка постраждала у цьому протесті.

Пізно ввечері міністр внутрішніх справ Володимир Палко відлетів до Східної Словаччини, щоб проконсультуватися з місцевою поліцією щодо даної ситуації. Він висловив своє задоволення діями поліції.

Вранці поліція розпочала акцію, в якій взяли участь 240 полісменів. Вони затримали 15 ромів, четверо з яких уже притягалися до відповідальності за крадіжки.

Представник міністерства внутрішніх справ Борис Азалтовіч сказав журналістам, що 11 ромів, визнані винними у розпалюванні бунту, і були тими, хто активно виступав проти представників влади. Поліція очолила ромський табір, розташований неподалік.

Ситуація, що склалася у Східній

Словаччині, де проживає більшість ромів країни, невідповідно: якраз тут спостерігається найвищий рівень безробіття. Після масових пограбувань супермаркету "Білла" у місті Левоце, близько 50 ромів пограбували магазин у місті Черна над Тисою, де вони поранили двох продавщиць. Вони також спорозили коробки з-під їжі у продуктових магазинах міст Драгово і Коменані. Подібні "рейди" відбулися і у містах Центральної Словаччини. Причиною виступів ромів вважається прийняття нового закону з соціальних виплат по безробіттю, який, зменшивши виплати наполовину, найбільше зачепив словацьких ромів. Приватні охоронці і поліція захищають контори та Центри зайнятості населення від ромів. Ромське населення почало грабувати і деякі приватні будинки, щоб компенсувати дефіцит їжі.

Міністр праці Людвіг Канік сказав, що прийняття цього закону викликало обурення і у працівників торгівлі, бо вони втрачають свої прибутки.

***

Як стало відомо, поліція оточила табір біля міста Требішов і контролює ситуацію стосовно ромів.

24 лютого

Ладіслав Фізік - лідер ромського парламенту, голова Асоціації ромських організацій повідомив, що ромський парламент вирішив відмінити всі заходи непокори, заплановані на середу 25 лютого. Ця відміна є реакцією на розвиток подій, а також консультації з представниками уряду. Після промови словацького президента Фізік пожалкував, що вони не очікували такого розвитку подій. "У подальшому наші дії будуть залежати від зустрічі у середу 25 лютого".

Ромський парламент, сказав він, проведе розслідування використання громадських коштів з державного бюджету, негромадських організацій і Європейського Союзу, що були надані на реалізацію прав меншин за останні 13 років.

Ладіслав Фізік скаржився, що

основна відповідальність за ситуацію лежить на прем'єр-міністрі по захисту прав меншин Палу Чаки, міністру праці, соціального захисту та сім'ї Людвіку Каніку, голові національного комітету по роботі з ромами Кларі Орвоган, а також мерах і головах міст і сіл, де проживають роми.

25 лютого

Питання ромських виступів розглядалося на зустрічі президента Словаччини Рудольфа Шустера і прем'єр-міністра Міклоша Дзуринді. Президент країни критикував соціальні реформи парламенту і відзначив, що ромські напади на продуктові магазини у Східній Словаччині й інші акти незадоволення можуть перерости у велику хвилю соціального протесту. Ситуація після 1 січня нинішнього року погіршить життя ромів і загострить нестачу основних засобів проживання.

Урядова коаліція відкинула критику президента. На думку міністра економіки Павла Руско, президент виступає проти реформи, тому що це ніби покриває його шанси бути переобраним на наступних президентських виборах. Проте пан Руско підтвердив, що Кабінет міністрів не робить достатньо для того, щоб виправити ситуацію у Східній Словаччині. Має бути широка дискусія у Кабінеті міністрів, необхідно також з'ясувати причи-

ни проблеми, продумати шляхи їх вирішення.

26 лютого

На урядовій нараді буде узгоджена пропозиція надіслати 2 тисячі поліцейських і військових у Східну Словаччину.

1 березня

В м.Кошице відбулася прес-конференція для зарубіжних та вітчизняних кореспондентів стосовно подій в Требішові та Карлові.

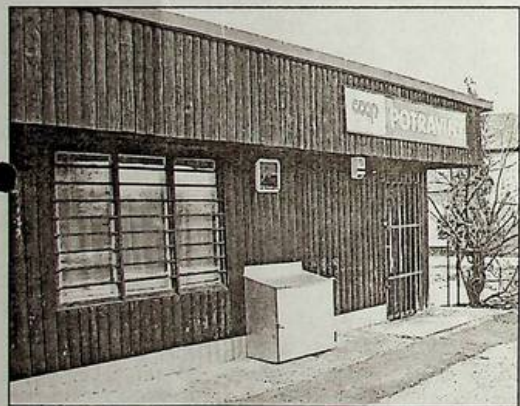
***

Під час виступів, які закінчилися 26 лютого в Словаччині, було задіяно понад 20 000 поліцейських, понад 100 ромів було заарештовано.

Пан Кавчинський, голова директорів Ромського національного Конгресу прибув у Словаччину, щоб провести конференцію з цього приводу, проаналізувати ромську кризу, він висловив незадоволення словацьким урядом. Більшість європейських правозахисних центрів висловили своє незадоволення діями словацького уряду. Розслідування триває!.

На світліні: під час прес-конференції. Зліва направо: Алан Анстед (Будапештський офіс ERRC), Еді Мілер (Словацький офіс ERRC), Іван Грицько - лідер ромської громади м. Кошице.

За матеріалами преси підготувала Євгенія Навроцька

Визначення "мови" ворожнечі

Пгінджарді "чгіб" холякі

"Мова ворожнечі" - це негативні висловлювання щодо представників національних меншин і різних соціальних груп.

Під "мовою ворожнечі" мається на увазі мовне висловлювання різко негативного ставлення до опонентів (носіїв іншої культури, релігії, і т.д.).

"Мова ворожнечі" - це будь-які тексти або сюжети, заголовки, малюнки, фотографії тощо у ЗМІ, а також в інших друкованих виданнях, які прямо або побічно сприяють національній чи релігійній ворожнечі або принизженню неприязні.

"Мова ворожнечі" ("hate speech") - дискримінаційні, образливі висловлювання, визначення, епітети стосовно тої чи іншої раси, національності, віри, переконань,

які апелюють до конфліктності і різниці між національностями або релігіями і у своїй крайній формі закликають до ворожнечі і розбрату.

Стаття 161 ККУ. Порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності або ставлення до релігії.

Умисні дії, спрямовані на розпалювання національної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті, на приниження національної честі та гідності або образа почуттів громадян у зв'язку з їхніми релігійними переконаннями, а також пряме чи непряме обмеження прав або встановлення прямих чи непрямих привілеїв громадян за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних

та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками, - караються штрафом до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до п'яти років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без того.

Під діями, спрямованими на розпалювання національної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті, на приниження національної честі і гідності слід розуміти будь-які дії, метою яких є значне посилення серед певних груп населен-

ня настроїв неприязні, почуття сильної ворожнечі та огиди до інших етнічних або расових груп чи конфесій, приниження позитивних якостей тієї чи іншої нації порівняно з іншими.

Це можуть бути публічні підбурювання до вигнання за межі України або переселення в інші її регіони представників відповідних етнічних чи расових груп, розповсюдження матеріалів із свідомо неправдивими вигадками щодо таких груп, пропаганда расової, національної, релігійної винятковості або нетерпимості, наруга над певними історичними та культурними реліквіями національних меншин або титульної нації, заборона відзначення національних свят чи відправлення релігійних культів, знищення або пошкодження пам'яток чи споруд, які являють собою релігійну або культурну цінність якої-небудь групи населення, примушення до відмови від своєї наці-

ональності тощо. Діяння, умисно вчинені з метою повного або часткового знищення будь-якої національної, етнічної, расової чи релігійної групи, а також публічні заклики, виготовлення матеріалів із закликами до вчинення таких діянь з метою їх розповсюдження або розповсюдження таких матеріалів утворюють склад геноциду і потребують кваліфікації за відповідною частиною ст.42.

Види "мови ворожнечі":

- заклики до насильства;
- заклики до дискримінації;
- створення негативного образу етнічної або релігійної групи;
- виправдання історичних випадків насильства або дискримінації;
- ствердження моральних недоліків тієї чи іншої етнічної або релігійної групи;
- задування назви тієї чи іншої етнічної або релігійної групи в неважливому контексті.

На світліні: Дімітриня Петрова, Іштван Феньвеші, Лев Ройзман представляють проєкт.

НОТАТКИ ДЛЯ РОМСЬКИХ АКТИВІСТІВ

Все більше і більше ромів виявляють бажання поліпшити становище свого народу в країнах, де вони проживають, а також в Європі і всьому світі. Необхідно відзначити, що в Європі проживає чимало ромських активістів, які шукають можливості для позитивних змін у ситуації, що склалася з правами ромів. Проте, коли їх про це питають, то багато відповідають, що у них "немає влади", аби що-небудь змінити. Можна з упевненістю відкинути цю думку через те, що кожна людина володіє якою-небудь владою. Інша справа, що в одних цілях влади набагато більше, ніж у інших, і сьогодні значна кількість ромів здійснює дуже малий контроль навіть над своїм власним життям. Однак є різниця між уже існуючою владою індивідуума в суспільстві і тією владою, яку б вони могли цілеспрямовано отримати в майбутньому. У всіх нас є потенційна влада. Фактично, мільйони ромів у Європі, як група, володіють значною потенційною владою. Питання лише в тому, як можна було б розширити реальну владу, що здійснюється ними сьогодні?

Пропонуємо вам кілька ідей ромських активістів, котрі думають про те, як ефективно використовувати політичні процеси для представлення інтересів свого народу, ці цілі для тих ромів, які думають про розширення своєї влади для поліпшення життя ромської громади шляхом участі в політиці.

Як політика впливає на моє життя?

В умовах демократії виборці передають владу в руки політиків, які видають закони і визначають політику держави. З одного боку, обрані політики повинні виражати і захищати інтереси своїх виборців. Але політикам слід піклуватися не тільки про людей, які проголосували за них. Їх метою повинно бути піклування про благополуччя всього суспільства.

Обрані лідери на різних рівнях приймають рішення, які вони вважають найбільш важливими для політичного суспільства, - це відбувається звичайно як на національному, так на регіональному і місцевому рівнях. Наприклад, рішення про державний бюджет, формування зовнішньої політики чи прийняття нового законодавства зазвичай проходять на національному або регіональному рівнях. Муніципальні органи влади (в містах, у сільській місцевості) часто відповідальні за контроль над місцевими справами, як на-

приклад: постачання населення якісною питною водою, використання міських планів, догляд за дорогами та громадськими місцями, доступ до навчальної освіти, забезпечення охорони здоров'я, соціальних послуг і т.ін. Залежно від проблеми, повсякденне життя може залежати від політичних рішень на місцевому, регіональному або національному рівнях. Проте, влада, яка видає закони і приймає рішення, не є такою, що не контролюється. Її лідери контролюються громадськими інституціями і суспільством у цілому. Їх влада також обмежується і керується національним і міжнародним законодавством. Головний принцип демократії полягає в тому, щоб виконавчі та законодавчі гілки влади були підвизні виборцям. Вони повинні заслужити довіру виборців, бо вони можуть бути і не обрані на наступних виборах.

В будь-якому нормальному і здоровому суспільстві люди висловлюють різноманітні точки зору і дотримуються різних політичних поглядів. У певному розумінні, у кожної людини може з'явитися якась ідея або цілий ряд ідей, які можуть помінати існуюче становище в суспільстві. І будь-який громадянин може намагатися брати участь на певному рівні в політичному житті країни для того, щоб реалізувати свої ідеї. Наприклад, якщо у когось з'явилася ідея про те, як поліпшити справи в своїй країні, то цю людину необхідно розглядати як втягнену в національну політику. Або ще у когось є ідея про те, як покращити міську інфраструктуру, а у іншого, наприклад, є бажання сприяти місцевому політичному життю. В умовах демократії кожен має право брати участь у політиці.

Організуйте!

У свій час одним із напрямів руху трудящих США у минулому було "Організуйте!", і він залишається актуальним і сьогодні. Такі групи, як роми, перебувають в ущемленому становищі, вони повинні шукати можливості для впливу на уряд, намагатися подолати проблеми. Наприклад:

- у них може бути мало грошей;
  - на визначеній території вони проживають у незначній кількості;
  - і, найбільш важливо, їхня незначна кількість означає, що вони мають обмежену виборчу владу.
- Проте, ці та інші проблеми можуть бути, врешт-решт, хоч би частково вирішені засобами сконцентрованого і ефективно

Політична участь і демократія

Політично скідипе ай демократія

21-22 лютого ц.р. в м.Київ відбувся семінар-практикум, на якому представникам 15 ромських організацій України було презентовано новий проєкт, що незабаром почне втілюватися у життя. Строк дії за проєктом "Захист прав ромів в Україні і забезпечення доступу до правосуддя" розрахований на три роки.

Головною метою проєкту є сприяння у юридичному захисті прав ромів. Для цього буде проведено навчання активістів ромських організацій ефективній правозахисній роботі, та забезпечення доступу рамам до справедливого суду. Проєкт профінансований Європейським Союзом, буде впроваджуватися за підтримки Європейського центру по захисту прав ромів.

Європейський центр по захисту прав ромів (ERRC) - це міжнародна громадська організація, яка здійснює моніторинг ситуацій з прав ромів і надає юридичний захист при порушенні цих прав. ERRC працює під керівництвом міжнародної ради директорів. Організація активно співпрацює з Міжнародною Хельсінкською федерацією з прав людини і має консультативний статус при Раді Європи та Економічній і соціальній Раді ООН.

Пропонуємо нашим читачам основні напрями політичної діяльності ромів у побудові демократичного суспільства, запропоновані ERRC на семінарі-практикумі.

На світліні: учасники семінару ознайомлюються з документами

правленого процесу. Організований процес, який об'єднує і згуртовує людей у великі групи; створення масових альянсів, - все це необхідно через те, що існуюча система часто не припускає гарантованого представництва або гарантованого розгляду чийось інтересів, або навіть буває так, що сама група не в змозі прийняти привілей можливості гарантованого представництва.

Система, звичайно, містить у собі лише деякі інструменти, які можна використовувати для такої представництва. Як же це інструменти? Це права і свободи: свобода слова, право на отримання інформації, свобода пересування, утворення асоціацій, свобода преси, право обирати і бути обраними.

Ці права і свободи трансформуються в можливість організувати і створювати сильну платформу. Свобода слова передбачає можливість висловлюватися і визначати проблеми, які існують у суспільстві. Свобода преси надає шанс обнародування для широкого спільноти. Право на пересування передбачає вільний вибір місця проживання. Утворення асоціацій гарантує об'єднання з ким завгодно і де завгодно, і, крім того, широко підтримує запропоновану групою програму дій. Право голосувати і бути обраними надає кожному індивідууму право бути причетними до джерел влади. Націнним є право голосувати, тобто формувати органи влади. Інакше кажучи, права і свободи передбачають можливість будувати владу знизу доверху; проте це передбачає, що влада не буде поширюватися зверху вниз. Відомо, що ті верстви, котрі перебувають при владі, дуже мало роблять для реалізації прав ромів. На жаль, часто буває так, що і ті роми, які приходять до влади, не володіють ефективними можливостями поліпшити становище ромів у ромських громадах. Тому є сенс будувати ромську владу з основи.

При цьому необхідно визнати, що тут існує чимало матеріальних проблем. Це і бідність, і безграмотність, і відсутність простих засобів комунікації, таких як, наприклад, телефон, або інші практичні перешкоди, які виникають для кожного, хто працює серед невеликої меншини. Проте, головний бар'єр - корупція у діючих політичних системах. Роми страждають від расизму, але так само, як і багато їх співвітчизників, вони страждають і від авторитаризму, що виявляється інколи в політиці, ворожого, або на-

неможливо організувати будь-що з політичним підґрунтям, але без мети. Група, у якій є мета, - це вже потенційна сила. Група, у якій нема такої мети, не є потенційною силою. Успіх організації залежить від величезної відданості справі. І необхідно знати, що організатори зіткнулися з величезною кількістю проблем, у тому числі і з опозиційними силами. Але єдина мета - відправна точка цілого процесу. Без неї нічого не діє. У зацікавленій групі, яка не знає, що вона хоче, немає шансів себе досягнути.

У світовій практиці, якщо простежити історію боротьби рухів меншин за свої права, успіх, звичайно, починається з боротьби на місцях. Організований самою меншиною рух потребує гарантованого представництва в органах влади, додержання своїх прав і свобод, а також реалізацію свого права на багатство країни. Але такий рух не може мати успіх сам по собі. Йому необхідні союзники, які займають високі посади у виконавчій і законодавчій владі, в судах, відомі на міжнародній арені, для того, щоб здійснити тиск на урядових функціонерів, які впливають на ситуацію в країні, контролюють розподіл багатств і ресурсів країни і забезпечують юридичний захист.

Практично неможливо здійснювати цей тиск власними силами; бюрократам зазвичай відповідають тільки тоді, коли на них тиснуть з обох боків - знизу і зверху. Але все починається з часу мобілізації і об'єднання меншин. Меншина повинна сама виступати за свої права.

Це не тільки політична реальність, а й громадянська відповідальність. У демократії люди самі агітують за те, чого вони в дійсності бажають. Вони повинні боритися за свої права, або приймати переконання інших.

Центральним питанням для будь-якої групи повинно стати питання: "Чого ми хочемо?" замість такого: "Чого у нас нема?" Суть зацікавленої групи - це загальна програма дій, тобто домовленість членів групи про спільну мету. Без спільної програми немає і зацікавленої групи навіть серед людей, які належать до одного етносу або проживають в однакових соціальних умовах (наприклад, у бідності і т.ін.). Люди одного і того ж кольору шкіри або ті, що проживають в одному районі, - це не обов'язково зацікавлена група. Тільки тоді, коли вони об'єднані метою вирішити цю проблему, вони складають у майбутньому основу сили.

Отже, чого хочуть угорські або словаччі роми? Вони хочуть позитивних змін у шкільній системі? Поліпшення житлових умов? Покращення стану доріг? Отримання роботи? Припинення насильства поліції? Вести назви вулиць на рідній мові? Чого хочуть роми від своєї урядів? Всі ці питання необхідно адресувати до самих ромів. Але зверніть увагу на те, що все це - специфічні і конкретні проблеми, навколо яких належить політично об'єднатися.

Проблема передбачає мету, і

Загадка дружини Сталіна, в жилах якої ромська кров

ВІЦА ЛА РОМНЯКІ СТАЛІНА, АНДЕ ВУНИ САВО РОМАНО РАТ

Існує думка, що дружини багатьох великих людей з оточення Сталіна були пересічними особами. Та й шлюби з ними виявлялися недовготривалими, бо їх чоловіки мали безліч коханок, як от Лаврентій Берія, своєрідних "залозениць".

Цілковито несподіванкою для мене стала (гадаю, що після цієї публікації й для інших) доля Надії Алілуєвої. Зернятко до зернятка збирала я в різних книгах її думки про жінку та про неї, себто Надію. Вона визнавала особливе покликання жінки на землі. Як материнське, так і громадське.

Свого часу довелося записати спогади про молоденьку дружину Сталіна від колишнього начальника академії ім.Фрунзе, людини, яка замінила на посту розвідника Зорге (особисто теж передав Сталіну про день і навіть годину початку Великої Вітчизняної війни, згодом "ворога народу"), репресованого, визволеного з таборів ГУЛАГу маршалом Рокосовським і відтак бойового командира Радянської Армії (після війни генерал Василь Юхимович Васильєв був заступником командира Прикарпатського військового округу, видав ряд книг, у т.ч. "Найдорожче", любив приїжджати на Закарпаття, де мав багато друзів). Були в них і два епізоди, які не можу не навести.

"У таборі нас щоранку конвоїри виводили на найчорнішу роботу. Я протрудився. На щастя, в'язні не залишили лежати на снігу, а привели в табір. Ночами до мене приходив літній фельдшер. Це був колись відомий московський лікар, який знав Анну Сергіївну Алілуєву, сестру другої дружини Сталіна. Вона неодноразово говорила йому про жорстокість Йосифа до сестри - його дикі ревнощі. Надія Сергіївна намагалася впливати на чоловіка, захищала тих, кого він ненавидів".

Другий епізод стосувався народження Світлани. Надія недовзі після пологів зрозуміла: не зможе витримати деспотичного характеру чоловіка. Вона боялася і за себе, і за дитину. Рішення покинути чоловіка й поїхати до батьків у Ленінград зрело в ній ще коли ходила вагітною. Перед від'їздом Надя прямо сказала чоловікові: "Йосифе! Я до тебе ніколи не повернусь... З хомом жити не хочу..."

Цікаво, що Надя Алілуєва по суті втекла від Сталіна в Ленінград, мала добрі стосунки з Кіровим, якого ненавидів Сталін і,

вочевидь, доклав руку до його вбивства. І саме Кіров умовив Надію повернутися до чоловіка. Він не бажав приїзду в місто на Неві "вождя всіх народів"... Сама ж Надя сказала Сталіну з намішкою після його дзвінка: "Твій приїзд буде дуже дорого коштувати державі".

Можна окремо виділити погляди Наді на сім'ю, виховання дітей, їх навчання. Одне слово, друга дружина Сталіна - це незорданарна особистість. Сталін підозрював, що Надя виношує думку його застрелити... Тому й брат подарував їй зброю...

Сталін, який нікого й ніколи не прощав (арешти рідних першої дружини Катерини Свандізе тому свідчення, як і дружин соратників), буквально осатанів: "Як вона сміє забирати дітей і кудись втікати? В Ленінград?" Прощає її слова "грублянь", "хам" тільки і лише тому, що знає: в жінок у післяпологовий період бувають різні психічні ускладнення...

Інтелекція: вчителі, лікарі, науковці - вважала Надія Алілуєва, - повинні бути оточені увагою держави і його, Сталіна, а не жити в страсі арештів і розстрілу. І про це вона неодноразово говорила чоловікові.

Сталін вдруге одружився в зрілому віці. Досвід спільного подружнього життя з першою дружиною був гирким. Він не любив цієї жінки, зверхньо поводився з нею. Не любив і їх сина Якова. Згодом брата першої дружини Катерини Семеновни Свандізе, старого більшовика Олександра Семеновича (Альошу) Свандізе, арештували за його наказом в 1937 році і через п'ять років - у 1942 році - розстріляли.

Перед розстрілом йому сказали, що коли він попросить пробачення у товариша Сталіна, то його помилують.

- Про що я повинен просити? Я ніякого злочину не зробив, - відповів Свандізе.

І його розстріляли.

Коли про це доповіли товаришу Сталіну, то він сказав:

- Дивись, який гарний герой,

помер, але не попросив пробачення.

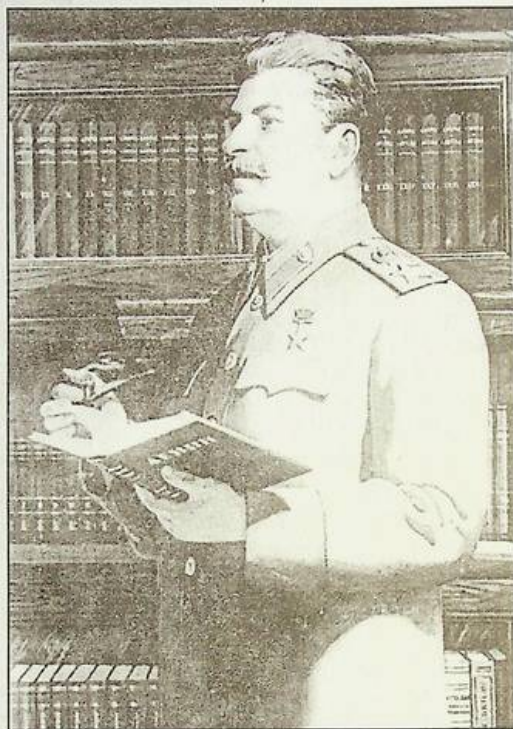
Тоді ж - у 1941 році - в каторжанському таборі в Казахстані загинула його дружина Марія Анісімівна.

Їх син Джоник (Іван Олександрович) сидів у тюрмі разом із

Станіслав Францевич Раденс розстріляний у 1938 році

Довгим би вийшов список жінок (по лінії Надії Алілуєвої), знищених сатрапом Джугашвілі.

Не переповідаємо історію знайомства Сталіна з Надею. Вона відома. Адже нас цікавить

карними злочинцями і був визволений тільки у 1956 році.

Маріко, сестра першої дружини Сталіна, була арештована в 1937 році й недовзі загинула в тюрмі.

Анну Сергіївну Алілуєву, сестру Надії Алілуєвої - другої дружини Сталіна, арештували в 1946 році. Суд виніс їй суворий вирок - 10 років тюрми. Відбувала покарання у Владимирській камері-одиночці. Лише після смерті Сталіна була звільнена. Її чоловік

інше - в крові цієї бунтарки (не боїмося цього слова) текла ромська кров.

"Надя Алілуєва зовні була схожа на тих циганок-красунь, які захоплювалися свого часу Москва, - виконавиць романсів, танцюристок, співачок у славлених хорів, - згадував Василь Юхимович Васильєв. - Вся у батька - Сергія Яковича - у якого бабка була циганкою. Останній добре розумівся на ковальстві. Умів і коня підкувати, і підкову викувати".

Вже через кілька десятиріч років після зустрічей на закарпатській землі з генералом Васильєвим, у романі "Тринадцять п'ятих і інші роки" (книга перша) Анатолія Рибаківа, який охоплює події в СРСР із грудня 1934 року по січень 1937 року, де читач зустрівся як із знайомими йому героями за романом "Діти Арбату", так і новими персонажами, знайшла такий ось опис зовнішнього портрету Надії Алілуєвої:

"... У Наді великі чорні очі, смуглява шкіра, сліпучі білі зуби..."

На дачі в Зубалові в онука циганки (ідеться про батька Надії старого більшовика Сергія Яковича Алілуєва) була справжня

слюсарна майстерня: верстат, інструменти, залізничка... Сюди запросто приходили, аби відремонтувати замок чи інше начиння. Все робилося з філігранною майстерністю...

Згадуваний нами генерал Васильєв відзначав (посилаючись на людей із близького оточення дружини Сталіна, зокрема й тих, які навчалися з нею в академії) циганський характер Надії Алілуєвої: бажання мати багато дітей, свободу, "любила навіть повернутися"...

А ось як сам Сталін характеризує свою другу дружину:

"Звести рахунки з життям! Дружина якого царя дозволила би собі таке? Ніде і ніколи цього не було. Розуміли, що таке царювання! Не сміли кидати тінь на чоловіка, який царствує. Навіть у заточенні, навіть у монастирі не накладали на себе руки."

Надя Алілуєва бачила в своєму чоловікові не володаря, царя, а звичайного керівника. Власне, одного з керівників. В Академії штучного волокна мала чимало друзів серед опозиціонерів, поводила себе так, що при ній висловлювалася критика й проти Сталіна.

Емоційна, запальна (з циганського ж роду!), коли було не по ній, чула неправду - загорялася, кидалася боронити свої ідеї...

"Коли б усі дружини вождів мали характер Надії Алілуєвої, то не було б культу особи, - підкреслював генерал Васильєв. - У торах мені довелося зустрітись з дружинами т.з. соратників Сталіна - вони вважали, що друга дружина Сталіна не застрелилася з пістолета, подарованого їй братом, Павлом Алілуєвим, а це її застрелено"...

Для читачів скажемо: Павло Алілуєв, брат Надії, служив у бронетанковому управлінні, намагався захищати невинно репресованих співробітників, після чого Сталін відмовився його приймати. В 1938 році Павло несподівано помер. Його дружина Євгенія Олександрівна Алілуєва - була заступлена на 10 років тюремного ув'язнення. Донька Павла і Євгенія Кіра теж була заарештована. Відбула 7 років тюрми і була звільнена вже після смерті Сталіна.

У газетній публікації немає можливості розказати про цікавіше маленької Надії до вічного життя циган (батька просила розповідати), знала вона їхні пісні, романси. А про батькову бабусю-циганку - розповідала Світлани, синові... Скажемо на закінчення: одяг Надії Алілуєва любила яскравий. Поштий зі смаком. Щось циганське передалося й Світлані Алілуєвій. Та про це розкажемо іншим разом.

Юлія Зейкан
На світліні: Й.Сталін.

ЛОЙКО ЗОБАР ПІШОВ У НЕБО

ЛОЙКО ЗОБАР ГЕЙЛАС АНДО ЧЕРІ

Люди старшого покоління добре пам'ятають художній фільм видатного режисера і сценариста Е. Лотяну "Табір іде в небо", що увійшов до числа кращих творів світового кінематографа.

Яскравий образ одного з головних персонажів фільму - рома Лойко Зобара - на екрані втілював талановитий молдавський актор Грігоре Грігоріу. Цей актор знімався в майже у всіх лотянських кінофільмах. І створені

ним образи кіногероїв були яскравими, запам'ятовувалися, викликали захоплення. Але найбільшу популярність акторові приніс створений ним образ Лойко Зобара, після чого артист став улюбленцем мільйонів шанувальників кіномистецтва.

Та от уже майже два місяці, як улюбленого актора не стало. Наприкінці грудня 2003 року безжальною трагічною смертю внаслідок автомобільної катастрофи на 63-му році обірвала

життя заслуженого артиста Республіки Молдова, лауреата численних національних та міжнародних премій Грігоре Петровича Грігоріу. В багатьох газетах Молдови надруковано некрологи та спогади про відомого артиста. Його пам'ять вшанували президент країни, голова парламенту, діячі культури та мистецтва. А урядова газета "Независимая Молдова" вмістила спогад відомого кінознавця Віктора Андона під назвою "Прощай, Лойко Зобар!"

Степан Келар,
м.Київ

Поради від Ради Драбачине кгабаре Рага з 10 по 23 березня

Овен - збір коштів для допомоги родичам та знайомим - це благородна справа, але не відкладайте її, яку ви почали наприкінці минулого року, вона може бути пов'язана з людьми іншої нації або віри. Якщо у ці дні ваші справи слухатимуть у суді - маєте змогу виграти.

Телець - будьте обережні в торговельних справах, особливо там, де йдеться про довгострокові зобов'язання. Вам дуже доцільно зараз змінити місце роботи, але залишіть партнерів і в новій справі.

З сусідами - мир та злагода.

Близнята - зробіть паузу та спробуйте одержати гроші, які вам давно обіцяють. Бажано не ускладнювати ситуацію, тоді маєте змогу згодом отримати більше. А от медичні довідки та папери, що відображають стан вашого здоров'я, слід зібрати, бо вони вам скоро знадобляться.

Рак - ви несете відповідальність за ті важливі рішення, які приймають ваші керівники. Ніхто, крім вас, не доведе справи до кінця. А от коли виникне необхідність спілкуватися з офіційними органами, вам слід відійти у бік.

Лев - власні комерційні папери не слід довіряти сумнівним особам. Ви не застраховані від перевірки фінансовими органами або навіть наведеною на вас прихованою камерою. Бережіть свої гроші!

Діва - сміливо захищайте свої права, саме зараз ваша справа має бути вирішена чесно, тому що ті, від кого це залежить, чекають на вирішення своєї долі і не стануть чинити вам опір. У квітні на їх місці можуть з'явитися інші люди.

Терези - не гайте часу, доведіть до завершення важливі громадські справи, зберіть всі необхідні підписи, проте зайвий раз перевірте те, що написано. У наступному місяці на вас чекають незвичайні події та подорожі.

Скорпіон - ви залишили за собою право на останнє слово, але краще сказати саме те, чого від вас чекають усі. Борги зменшуються, та є велика спокуса взяти кредити. Намагайтеся бути чесними з партнерами.

Стрілець - ви отримаєте прибутки від комерційної та посередницької діяльності. Платою за це може бути випадкова участь у чужих кримінальних справах, тому намагайтеся цього уникнути.

Козеріг - бажано зібрати документи, які допоможуть вам довести свої наміри до завершення. Не лякайтеся пліток, що їх розпускають відомі вам люди. Час мине, і по результатах вашої праці стане ясно, чия була правда.

Водолій - ви, як і завжди, на виду у всіх. Ще трохи зусиль, і громада, яка об'єдналася навколо вас, стане більш свідомою. Проте ваші власні папери краще перевірити, наприклад, рахунки за комунальні послуги або документи на автомобіль чи землю.

Риби - зараз не найкращий час для початку нового бізнесу, а от старий можна легко відновити та згодом мати від цього хороший прибуток. Якщо ви скористаетесь давніми зв'язками, то справи підуть швидше.

РОМАНІ Я

Газета Закарпатського ромського культурно-просвітнього товариства
Регістраційне свідоцтво серія КВ №5877 від 20.02.2002 р.
Газета виходить за підтримки Європейської комісії та Інституту Відкритого Суспільства (м.Будапешт)

Шеф-редактор — Аладар АДАМ
Редактор — Євгенія НАВРОЦЬКА

Редакція не завжди поділяє позицію авторів. За точність наведених фактів відповідає автор. Редакція зберігає за собою право виправляти мову і скорочувати матеріали.
Повний або частковий переклад матеріалів дозволяється лише з посиланням на "Романі Я"

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ: м. Ужгород, вул. Дунаєвського, 18,
телефакс (03122) 61-39-56.
E-mail: romyag@tn.uz.ua
http://www.romaniyag.uz.ua

Видруковано в Ужгородській міській друкарні, вул. Руська, 13.
Умовн. друк. арк. 2,5. Тираж 2500. Зам. № 2/6

КНЯЗЬ ІЗ ПЕНЗЛЕМ

Г.Г. Гагарін. "Цигани". Аquareль. Між 1834 і 1840 р.

У радянський час не любив афішувати творчість "придворної камарильї". На жаль, політика диктувала свої закони. Що б класово далекий художник не малював, його репродукції рідко проривалися до друку. Мабуть, найхарактерніший приклад цього члена товариства передвижників Лемох. Героями цього переконаного демократа від мистецтва були бідні селяни. Пафос його картин був у викритті соціальної нерівності. Але біографія підвела: відомий художник Лемох викладав малювання спадкоємцю престолу. Зараз про нього знають лише фахівці.

Така ж доля спіткала і князя Г.Г. Гагаріна, аquareль якого зображує циганський хор. Одного цього було достатньо, щоб радянські мистецтвознавці відсунули його роботи в найдаліший кут. Можна тільки пошкодувати, що нас так довго позбавляли можливості ознайомитися з гагаринською творчою спадщиною. Зараз, коли вийшов, нарешті, розкішний альбом, талант аристократа можна оцінити по заслугі. Це була людина, яка однаково добре володіла олівцем і пензлем. Йому були підвладні пейзаж, портрет, побутовий жанр. Князь багато подо-

рожував, і його альбоми дорожні замальовок переповнені образами Росії і Кавказу. Не оминув Гагарін і ромську тему - адже подібні до більшості людей свого кола він був аматором хорового співу. Збереглося кілька картин, зроблених з натури. І серед них найцікавіша, присвячена славновісному соколовському хору. Датуються ця робота проміжком між 1834 і 1840 роком. Навряд чи можна знайти більш

раннє зображення російських хорових циганів.

Отож, як виглядала трупа, що захоплювала російську аристократію? Чоловіки одягнені в так звані козакини. Жінки закутані в шалі, на яких майже немає візерунків. Немає ще ні намист, ні яскравих суконь, що з'являться тільки на початку ХХ століття. Навряд чи можна сумніватися в точності живописця. Адже свідчення сучасників одноставно сходяться в

одному. Циганські хори домогалися успіху винятково завдяки вокалу і танцю. Костюм ні якою мірою не допомагав враженню - найчастіше це були сухі того ж дворянського фасону, що й у публіки. Те, що зараз вважається концертним костюмом, виникло під тиском глядачів, які нерідко вголос ремствували, що "циганки одягнені не по-циганськи".

Живу в молитві Траї аудо рудіне

Наталія Немова пише вірші з 14 років українською, російською та ромською мовами. Член Спілки журналістів України. Віце-президент Вінницького регіонального центру культури і мистецтва циганського народу "Дзвєса, ромалє!".

Пропонуємо увазі читачів один із віршів пані Наталії. До речі, багато віршів пані Наталії поклав на музику її чоловік, відомий музикант і композитор Андрій Сенченко.

Живу в молитві

Дано мені нове

Пізнати про життя:

І я за це промовлю:

"Слава Богу!.."

Яке мене іще

Чекає майбуття

І у яку збираюсь я дорогу.

За тридцять земель

Ходида за моря.

Але сказати треба:

"Слава Богу!.."

Те, що жсдана

Було все життя,

Тепер вклбилось

мосму порогу..

І душу охопила

Благодать...

Щодня живу в молитві:

"Слава Богу!.."

Усе, що довелось

Душі пізнати,

Вказало до

Всєвишнього дорогу..

КНИЖКОВА ПОЛИЧКА КЕНЬВАКО КАМІНОРО

Бібліотека культурно-просвітнього товариства "Романі Я" та редакції газети поповнилася двома цікавими виданнями. Перше - це книжка Ангуса Фрейзера "Цигани", яка лобачила світ у видавничому домі "Всєсвіт". Це - друге, доповнене видання, до якого увійшли дані останніх досліджень. Воно відображає також політичні зміни в Східній Європі, які, на превеликий жаль, супроводжувалися зростанням переслідувань ромів у деяких країнах.

Кілька слів про автора. Сер Ангус Фрейзер - колишній голова Комітету акцизних та митних зборів Об'єднаного королівства, з 1988 по 1992 рік був радником прем'єр-міністра Великобританії з питань вдосконалення врядування. Одержав дворянський титул у 1985 році. Має численні публікації про ромів.

Книжка - подарунок від Посольства Фінляндії.

із працею "Особливості способу життя та проблеми соціальної інтеграції ромів України". У виданні представлені результати соціологічного дослідження, проведеного Українським Інститутом соціальних досліджень у серпні-вересні 2003 року за підтримки Міжнародного фонду "Відродження". Гадається, читачів зацікавить інформація про матеріальне становище ромського населення, його зайнятість, рівень освіти, етнокультурну самобутність.

У праці розглядаються актуальні потреби ромів, проблеми доступу

до отримання освіти, медичних закладів, порушення громадянських прав. Пропонуються рекомендації з формування державної політики, спрямованої на розв'язання актуальних проблем ромського населення.

Видання стане у нагоді науковим працівникам, державним службовцям, викладачам, студентам вузів, представникам громадських організацій, усім, хто цікавиться питаннями національних відносин.